

SVETIŠTE GOSPE OD ŠKRPJELA U 17. I 18. STOLJEĆU

Božinović, Katarina Zrinka

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:642180>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

SVETIŠTE GOSPE OD ŠKRPJELA U 17. I 18. STOLJEĆU

KATARINA ZRINKA BOŽINOVIĆ

Split, 2023.

Sveučilište u Splitu – Filozofski fakultet

Odsjek za povijest umjetnosti

Predmet: Umjetnost XVII. i XVIII. stoljeća

Završni rad

Svetište Gospe od Škrpjela u 17. i 18. stoljeću

Studentica: Katarina Zrinka Božinović

Mentorica: prof. dr. sc. Ivana Prijatelj Pavičić

Split, 2023.

Sadržaj:

Sažetak.....	4
Summary.....	5
1. Uvod.....	6
2. Povijesni kontekst	7
3. Legenda o Gospi	10
4. Nastanak svetišta	11
5. Arhitektura svetišta	13
5.1. Čuvareva kuća	15
5.2. Unutrašnjost svetišta	16
5.3. Kipovi Sv. Ivana i Sv. Roka	20
5.4. Slika Gospe	22
5.5. Bočni oltari	26
6. Tripo Kokolja	27
6.1. Život slikara	27
6.2. Ciklus slika	29
6.3. Slike na gornjoj zoni bočnih zidova	36
6.4. Slike na stropu	41
7. Zavjetne pločice	50
8. Pulene	53
9. Muzejska zbirka iz 17. i 18. stoljeća	55
10. Zaključak	57
11. Literatura	58
11. 1. Internetski izvori	60
11. 2. Slikovni prilozi	60

Sažetak

Ovaj završni rad se bavi umjetničkom vrijednošću Svetišta Gospe od Škrpjela, ponajviše iz doba baroka. Svetište se nalazi na umjetno sagrađenom otočiću pored grada Perasta u Boki kotorskoj. Iako se otočić počeo graditi nasipanjem kamenja na hridi sredinom 15. stoljeća, jer je po legendi na tom mjestu pronađena slika Gospe s malim Isusom, istaknuto razdoblje je 17. i 18. stoljeće jer je tada grad Perast u kontekstu Mletačke republike doživio svoj gospodarski i kulturni procvat. S obzirom da čitava simbolika Svetišta doslovce izranja iz vjerske snage mještana Perasta kroz stoljeća, a isprepletana je s društveno političkim životom zajednice i okruženja, upravo se u radu pokušava dočarati i taj kontekst. Političko- teritorijalna, gospodarska, te kulturno umjetnička povezanost jadranskih gradova pod vlašću Mletačke republike, od Istre do Boke, oslikava na mikroplanu Svetište Gospe od Škrpjela pod vlašću i skrbi Peraštana, a posebice dvojice; mecene Andrije Zmajevića i slikara Tripa Kokolja.

Ključne riječi: *Gospa od Škrpjela, barok, Perast. Boka kotorska, Tripo Kokolja, Zavjetne pločice*

Summary:

This final thesis deals with the artistic value of the Shrine of Our Lady of the Rocs, mostly from the baroque time. The sanctuary is located on an artificial islet near the town of Perast in Boka Kotorska. Although the islet began to be built by filling with stones on the cliff in the middle of the 15th century because according to legend a picture of Our Lady with the baby Jesus was found there, the prominent period is the 17th and 18th centuries because the city of Perast then experienced its economic and cultural flourishing in the context of the Venetian Republic. Since the whole symbolism of the Sanctuary literally emerges from the religious power of the locals through the centuries, and is intertwined with the social political life of the community and the environment, this work also tries to evoke that context

Political -territorial, economic and culturally-artistic connection between Adriatic cities under the rule of the Venetian Republic, from Istria to Boka, is depicted on the microplane by the Shrine of Our Lady of the Rocks under the rule and care of Perastans, and especially two: the patron Andrija Zmajević and the painter Tripo Kokolja.

Keywords: *Our Lady of the Rocks, baroque, Perast. Boka Kotorska, Votive Tablets, Tripo Kokolja*

1. Uvod:

Svetište Gospe od Škrpjela nalazi se na otočiću nasuprot gradića Perast u podnožju brda svetog Ilije u Boki kotorskoj. Gradić je riznica dragocjenih djela bokeljske kulture, povijesne i umjetničke baštine. Sačuvani su spomenici, crkve, zvonici, raskošne palače, balkoni i grbovi. Uz otočić Sveti Juraj s istoimenom crkvom iz 17. stoljeća obrastao bujnom vegetacijom i čempresima, jedna od atrakcija je zasigurno fenomen otočića Gospe od Škrpjela. Nastao je umjetnim putem nasipanjem kamenja na postojećoj hridi, počevši sredinom 15. stoljeća, a traje donekle i danas. Crkva je posvećena Uznesenju Marijinu (Velika Gospa – 15. kolovoza) jer je, kako kaže legenda, Gospina slika nađena na hridi bila povod izgradnji svetišta. Pretpostavlja se da su Peraštani već 1452. godine, kad su počeli javno štovati Gospinu sliku, isprva sagradili kapelu, a poslije crkvu koja je opsegom također malena uzevši u obzir veličinu otočića. Sadašnja crkva sagrađena je od finog korčulanskog kamena 1628. godine. Unutrašnjost crkve većinom pripada baroknom razdoblju. Bogatstvu crkve prinosi „arhiv pomoraca“. Radi se o srebrnim zavjetnim pločicama pomoraca koji su kroz stoljeća za primanje milosti, crkvi darivali pomorci. Rad su domaćih zlatara, a na njima se nalaze motivi svojstveni pomorskom životu; peraški jedrenjaci na većinom olujnim morima. Za baroknu raskošnost zaslužni su Andrija Zmajević kao mecena i Tripo Kokolja, slikar. Stoga su razdoblja njihova života i barokne umjetnosti, 17. i 18. stoljeće vrlo bitni u analizi značenja ovog svetišta. Kulturno povijesni razvoj obližnjeg gradića Perasta i općenito Boke kotorske kao šireg konteksta nastanka svetišta je također neizostavni dio istraživanja crkve Gospe od Škrpjela. Mjesto gdje se nalazi crkva Gospa od Škrpjela je točka na kojoj se presijecaju i sažimaju različiti krajolici i koje nas izgledom upućuje na simboliku susreta različitih svjetova. Zapada i Istoka. Koliko različitosti toliko i posebnosti očuvanja tradicije kroz stoljeća mimo promjene povijesnih granica. Čitavi zaljev je neiscrpan izvor povijesno kulturne baštine interesantan za proučavanje, a sami otočić kao da je upio u sebe svu tu količinu blaga na samo jednom malome mjestu. Mjestu koje je nekoć bila samo hrid. Kada stupi nogom na njegovo sveto tlo, putniku se, bio on znanstvenik, hodočasnik ili samo turist, bude sva osjetila. Istovremeno je to kraj i početak puta.

2. Povijesni kontekst:

Bokokotorski zaljev je od davnih vremena povezan sa svijetom Sredozemlja, a o čemu svjedoče brojni arheološki nalazi. Dokumenti iz 250. godine prije Krista govore nam o organiziranoj ilirskoj državi na čelu s kraljicom Teutom. S njom su Rimljani započeli rat koji je trajao od 229. do 167. godine. Od 167. godine prije Krista započinje višestoljetna rimska vladavina Bokom. Nazočnost Hrvata započinje dolaskom Slavena u 6. i 7. stoljeću. Najstariji domaći Ljetopis popa Dukljanina na tom prostoru spominje Crvenu Hrvatsku ili Gornju Dalmaciju, u kojoj su među ostalima utemeljene biskupije u Kotoru i Budvi i koja je do polovice 10. stoljeća bila sa zapadnom Bijelom Hrvatskom ili Donjom Dalmacijom jedna država. Na području Boke nije zanemariva uloga hrvatske države i njezinih kraljeva iako je vlast Bizanta od 6. do 12. stoljeća, s ponekim prekidima imala dominantan utjecaj. Ulozi hrvatske države na ovim prostorima sigurno pomaže crkvena povezanost grada Kotora sa zapadnom civilizacijom, a čemu je doprinio, kako Butorac navodi, moćan utjecaj hrvatskoga kralja Tomislava.¹

U Boki se nakon Bizanta, spominje vlast hrvatskih, zatim ugarsko-hrvatskih vladara, obitelji Vojislavića (do 1185.), zatim Nemanjića, ponovno ugarsko-hrvatskih kraljeva i srednjovjekovne Bosne i Huma, da bi nakon perioda samostalnosti taj teritorij potpao pod Veneciju.²

Tijekom vladavine Nemanjića, od 1185.-1371. g., Kotor zadržava visok stupanj samouprave. Grad im služi kao važna tranzitna luka. Nakon Nemanjića, hrvatsko-ugarski kralj Ljudevit I. Veliki (1371.-1382. g.), je nakon pobjede nad Venecijom zavladao gotovo cijelom istočnom obalom Jadranskog mora, pa tako i Bokom. Nakon Ljudevitove smrti Boka kraće vrijeme (1384.-1391. g.) dolazi u posjed bosanskoga kralja Stjepana Tvrtka I Kotromanića. U to vrijeme je sagrađen Herceg Novi kao tranzitna luka. Nakon Tvrtkove smrti Bosna gubi političku snagu, pa se u Kotoru uspostavlja samostalna uprava (tzv. 'Tempore Catharinorum'). Kako bi se obranio od osvajačkih težnji država u kopnenom zaleđu (Zete i Raške), Kotor 1395. g. prvi put traži pokroviteljstvo Venecije, što ona odbije. Godine 1403. Kotor prihvaća protektorat

¹ Babić, V. (2021) *Bokeljski zagovori*. Zagreb, str. 10,11,12.

² Brković, M. (2009) *Srednjovjekovna Duklja/Zeta-kasnija Crna Gora, Hrvatsko-crnogorski dodiri/crnogorsko-hrvatski dodiri*, Zbornik radova. Zagreb, str. 11 i 12.

Anžuvince Ladislava Napuljskog, koji vlada i Hrvatskom. Ladislav 1409. g. svoje pravo na Dalmaciju prodaje Veneciji, pa Kotor opet traži pokroviteljstvo Venecije koje ona 1420. g. prihvaća. Od 1420. do 1797., Boka i Dalmacija nalaze se pod vlašću Venecije.³

U tome razdoblju, područje Boke kotorske slijedilo je sudbinu većeg dijela istočnojadranske obale. Boka je, kao dio mletačkih prekojadranskih stečevina (od 1420.), zajedno s južnim susjednim područjem i albanskim priobaljem, bila zasebna upravna jedinica nazvana Mletačka Albanija (*Albania Veneta*). Njome je upravljao izvanredni providur sa sjedištem u Kotoru, a bio je podčinjen generalnom providuru u Zadru te u nekim pitanjima izravno mletačkom duždu i senatu. Mletačka se vlast nije na području Boke zadržala u neprekinutom kontinuitetu. Tursko zaleđe i sve bliži i pogubniji naleti osvajača s Istoka prijetili su već u prvome stoljeću mletačke vlasti.⁴

Boka kotorska je bila rascjepkana od kraja 15. stoljeća. Turci su zauzeli Herceg Novi i Risan te sva njihova područja. Perast se našao u nezgodnoj situaciji. Sjeverna strana zaljeva i tjesnac Verige bili su u turskim rukama. Iako su Mlečani s Turcima sklopili mir, pojedini lokalni gospodari su poduzimali pljačkaške pohode na Perast i okolna područja koja je Perast štitio. Peraštani su danonoćno stražarili po zaljevu oružanim lađama i po obali na opasnim područjima. Istaknuli su se i u borbi protiv Uskoka koji su također pljačkali zaljev. Izvješća toga doba ističu uvelike perašku privrženost mletačkoj republici. Također, spominje se peraška obrambena aktivnost protiv berberskih gusara. O svome trošku bili su stražari zaljeva.⁵

Želja za neovisnošću Peraštana od kotorskoga plemstva iščitava se u nizu povijesnih zapisa, posebice kod slučaja patronata nad opatijom Sv. Jurja, otočića smještenoga u blizini Gospe od Škrpjela. Kako ih Mleci uvažavaju zbog lojalnosti i brojnih pothvata, Peraštani putem prijatelja u Mlecima pokušavaju ostvariti pokatkad i niz povlastica na štetu Kotorana. Mletačke vlasti im izlaze u susret, a blagostanje stečeno trgovinom, brodarstvom i pomorstvom samo je još više učvrstilo perašku upravnu neovisnost od Kotora. Parnica godine 1633. oko patronatskoga prava na opatiju ujedno dovodi u pitanje i posjed Gospe od Škrpjela. Dolazi do niza svađi, pa čak

³ Crkvenčić, I., Schaller, A. (2005) Boka kotorska: društveno-političke promjene i razvoj etničkog saveza do 1918.g., Hrvatski geografski glasnik 67/2, str. 111.

⁴ Boka kotorska u doba Morejskoga rata <https://www.matica.hr/kolo/285/boka-kotorska-u-doba-morejskoga-rata-1684-1699-19842/> (12.7.2023).

⁵ Butorac, P. (2000) *Boka kotorska u 17. i 18. st.* Perast, str. 9-16.

i oružanih sukoba. Mihovil Cizila zadnji je Kotoranin na opatskoj stolici Sv. Jurja. Polako se uspostavlja i crkvena neovisnost Perasta od Kotora.⁶

Zbog svojih ratničkih pothvata, Perast se okoristio stjecanjem povlastica i carinsko-trgovačkih olakšica. Žrtve Peraštana donosile su bogatu rentu. Pad Risna (1684.) i Herceg Novoga (1687.) u mletačke ruke, Perastu je omogućio vrhunac razvoja u drugoj polovici 17. stoljeća. Ipak, stoljetna borba s gusarima: berberskim i arbanaškim, slabi perašku prekomorsku trgovinu. Uz propadanje trgovine i pomorstva, kužne bolesti haraju Dalmacijom i Albanijom 1731. i 1732. godine. Najvažniji uzrok peraškog pada je propast i nestanak Mletačke republike, a time i nedostatak od njih dobivenih brojnih povlastica i olakšica. Napoleonski ratovi, silni gubici kapitala, neprestana izmjena vlasti od 1797. do 1814., emigracija pučanstva u strani svijet, doveli su do sloma nekoć slavnoga Perasta.⁷

Perast je doživio svoj ekonomski i kulturni procvat u 17. i 18. stoljeću. Pojavljuje se neobična pojava u baroknom Perastu gdje je ratnik često istovremeno bio štićenik muza – pjesnik ili pisac. Idealan spoj junaka i umjetnika. Viteški i umjetnički princip sjedinjen u jednom čovjeku. U okviru takvoga modela nema slikara, pa je jasno što se u baroknim pjesmama i kronikama Perasta ne spominje Tripo Koklja. Viteško – umjetnički ideal ispunio je Andrija Zmajević (1628. -1694.), najpoznatiji po idejnom programu slikanog ciklusa crkve Gospe od Škrpjela. Istaknuo se svojim zalaganjem za oslobođenje Boke i duhovnim vodstvom vojnika u ratu Katoličke lige protiv Turaka.⁸

Izabrani predstavnici baroknog Perasta kroz pero i mač, a što je i grb grada Perasta, podarili su ovome gradu dragocjenu dimenziju koja ga je smjestila među najzanimljivija središta barokne kulture.⁹

⁶ Butorac, P. (1998) *Razvitak i ustroj peraške općine*. Perast, str. 67-70.

⁷ Butorac, P. (1999) *Kulturna povijest grada Perasta*. Perast, str. 109-111.

⁸ Brajović, S. (1999-2001) Barokni Perast i antiteza pero-mač, *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru*, XLVII-XLIX, str. 159-165.

⁹ *Ibid.*, str. 164.

3. Legenda o Gospi

Oltarska slika Gospa od Škrpjela po legendi se pojavila na morskoj hridi ispred Perasta u noći 22. srpnja 1452. godine. Osvijetljena svijećama, ukazala se braći iz obitelji Mortešić dok su ribarili. Privučeni njezinom ljepotom i čudesnom pojavom, odnijeli su je svojoj kući. Nakon toga, jedan od braće se smrtno razbolio. Shvativši da su sliku nedopustivo zatočili u svom domu, pozvali su svećenika. Nakon molitve sa svećenikom u njihovome domu, sliku su stavili u stolnu crkvu Sv. Nikole. Slika pokazuje svoju moć jer oboljeli brat ubrzo ozdravlja. I nakon toga događaja, ponovno čudo; slika se nalazi na morskoj hridi gdje je nađena. Nakon tri puta što je slika samovoljno promijenila svoj položaj, odnosno što se iz stolne crkve vraćala na morsku hrid, Peraštani zaključuju da joj je tu i mjesto, da Gospa želi da ju se štuje, upravo na hridi gdje je nađena.¹⁰

Prema Butorcu, Gospina slika u tehničkoj izvedbi ne odgovara ukočenosti bizantskoga stila, te je čisto zapadnog porijekla na što upućuje i latinski natpis iznad Gospine glave.¹¹

Legenda o Gospi sadržava nekoliko važnih komponenti. Slika je čudesnom intervencijom ozdravljenja jednog brata Mortešića, dokazala svoju moć. Time se okončalo ispitivanje i prepoznavanje njene autentičnosti. Potom, većina legendi ističe snažnu samovolju svetih slika u izboru mjesta gdje se žele štovati te često podrazumijeva opiranje klerikalnoj kontroli. Tako se i peraška čudotvorka koju opat želi pohraniti u župnoj crkvi, tomu opire birajući manje pristupačno mjesto. Da bi Gospina poruka bila na odgovarajući način prenijeta, legende često prave izbor kada su u pitanju njezini prenositelji. To su većinom pastiri, seljaci, ribari, ... Ljudi koji svojim načinom života pokazuju primjer jednostavnosti i skromnosti, kao i mjesto gdje se Gospa pojavljuje. Iako je činjenica da je obitelj Mortešić bila jedna od bogatijih u gradu, legenda ih je preoblikovala u ribare. Glas o slici se prenio na daleko, upravo zahvaljujući ispunjenju navedenih komponenti; ozdravljenje, nepristupačno mjesto i opiranje autoritetu.¹²

Osnovna poruka većine legendi, pa tako i ove peraške, je da Gospa kroz svoju sliku sama izabire mjesto gdje će se nastaniti. Nakon toga, za vjernike je ona stvarno nazočna svojom

¹⁰ Brajović, S. (2006) *U Bogorodičinom vrtu*. Beograd, str. 190.

¹¹ Butorac, P. (1928) *Gospa od Škrpjela*. Kotor, str 33.

¹² Brajović, S. (2006) *U Bogorodičinom vrtu*. Beograd, str. 191-192.

slikom na mjestu kojega je izabrala. Vjeruje se da je slika mijenjala boju i izraze lica. Zbog veseloga događaja bila bi vedra, a tužna zbog neke nesreće.¹³

Perast je zbog povijesnih okolnosti, turskoga zaleđa, piratskih napada, pa i nesuglasica s Kotorom i oslobađanja od njegova patronata, postupno stjecao herojsku reputaciju. Mit Gospe od Škrpjela samo je upotpunio takvu sliku Perasta. U tome sudjeluju pripadnici uglednih i moćnih obitelji grada, ali i sve ostale društvene strukture. Cijela društvena zajednica oblikuje socijalni simbolizam grada. Sama Venecija je svjesna značaja Peraštana u obrani od Turaka. Naziva ih vjernim i hrabrim ljudima. Tomu su još posebno pridonijeli narodni pjesnici i poznate poete toga doba na čelu s Andrijom Kačićem Miošićem koji su pisanom riječju ovjekovječili viteštvo peraskih junaka.¹⁴

4. Nastanak svetišta

Na hridi gdje je po legendi nađena slika, Peraštani su isprva podigli kapelicu, ne samo što su htjeli Gospu kao zaštitnicu pomoraca, u što se poslije i razvilo štovanje, nego i da potvrde pravo svoga posjeda nasuprot obližnjem otočiću Sv. Juraj pod vlašću Kotorana.¹⁵

Na mjestu gdje danas stoji Gospin otok prije četiri i pol stoljeća iz mora su stršile samo tri male hridi. Prema legendi, smatralo se da sliku treba ostaviti na mjestu gdje je pronađena. Međutim, tamo nije bilo mjesta pa su to pokušali ostvariti nasipanjem kamenja. Bio je to mukotrpan posao, jer je more bilo na tom mjestu duboko 40 metara. Na kraju, pobožna svijest stanovnika pobijedila je sve poteškoće. Poglavarstvo Perasta naredilo je da svi vlasnici čamaca u općini moraju donositi kamenje te ih spuštati u more kod školja. To je prihvaćeno s veseljem. Počinje natjecanje u tom pobožnom činu. Stari brodovi koji se nisu upotrebljavali natovareni su kamenjem i potopljeni. Oluje su često smetale, udar valova odnosio je kamenje, ali se žilavom ustrajnošću u prilično kratkom vremenu uspjelo stvoriti toliko mjesta da se sazida crkvice i

¹³ Ibid., str. 193.

¹⁴ Ibid., str. 193-201.

¹⁵ Butorac, P. (1928) *Gospa od Škrpjela*. Kotor, str. 36.

stražarnica. Običaj potapanja kamenja nastavio se stoljećima i tako je otok bivao većim.¹⁶ Danas se taj običaj naziva *fašinada*.

Gospinu sliku koja se u literaturi pripisuje slikaru Lovri Marinovu Dobričeviću, Peraštani su izložili na oltaru sagrađene crkve. Na dan 22. srpnja svake godine, u drevnom i jednostavnom procesijskom obredu, u sumrak, sve barke iz Perasta, povezane jedna za drugu i ispunjene kamenjem ,ceremonijalnim ophodom duž obale, uz pjevanje narodnih pjesama i napjeva, kreću prema otoku Gospe od Škrpjela kako bi oko njega nasipali kamenje. Sadašnji izgled, jednobrodna crkva sa zvonikom, datira iz 1628.-1629. godine. Stradala je u potresu 1667. god. Slijede desetljeća obnove i umjetničkog opremanja gdje važnu ulogu imaju slikar Tripo Kokolja i nadbiskup Andrija Zmajević koji je osmislio ikonografski program vezan uz Bogorodicu.¹⁷

Slika 1. Otočić Gospe od Škrpjela

¹⁶ Thiard de Laforest, F. (2005) *Boka kotorska*. Perast, str. 56-58.

¹⁷ Tomić, R. (2022) *Znakovi identiteta*. Split, str. 348-349.

5. Arhitektura svetišta

Umjetno izgrađen otočić neprestanim nasipanjem kamenja, započetim polovicom 15. stoljeća, traje donekle i danas. Oblik mu je uglavnom eliptičan. Površina je 3030 metara četvornih. Počeci svetišta padaju u prvo stoljeće mletačke vlasti. Mlečani su osobito štovali Uznesenje Marijino (Velika Gospa) čemu je svetište i posvećeno.

Crkva je malena opsegom, jednostavne, ali bogate vanjštine. Ukusno je rađena od finog korčulanskog kamena. Sastoji se od obične lađe i kapele koja je presvođena kupolom. Ukas na glavnim i pobočnim vratima je renesansa koja prelazi u barok, rađen početkom 17. stoljeća. Nad glavnim vratima, u udubini izrađenoj u obliku portala, nalazi se kip presvete Djevice s Djetetom arhaičnog držanja. Na pročelju je romanička zvijezda. Ukas ispod obruba na krovu je po uzoru renesanse. Kupola je nad žrtvenikom visoko 11 metara, s križem na vrhu 12 i pol metara.¹⁸ Podignuta je 1722.¹⁹

Slika 2. Pročelje crkve

¹⁸ Butorac, P. (1928) *Gospa od Škrpjela*. Kotor, str. 5.

¹⁹ Luković, N. (2000) *Zvijezda mora*. Perast str. 30.

Na vrhu je pozlaćen grčki križ. Četverokutna osnova kupole ima tri prozora u stilu renesanse.²⁰

Slika 3. Kupola nad žrtvenikom

Knez Vicko Smechia polovicom 18. stoljeća, odmah do kupole, podigao je prostranu terasu s koje se širi vidik po zaljevu. Okružena je kamenom ogradom (balustradom) koja je bila tipična kod peraških palača 17. i 18. stoljeća. Na ogradi je Smechchin grb, ustvari roda Čizmai; razgranat štap u ruci sa zvijezdom, obiteljskim dodatkom Smechijinim. Terasi se prilazi od strane Veriga, preko stuba s ogradom gdje je na vrhu grb peraške općine, križ koji podržavaju dvije ruke, simbol kršćanskog bratstva i solidarnosti u obrani vjere.²¹

Nakon potresa koji se dogodio 1667. godine, Andrija Zmajević je bio zadužen za obnovu i proširenje crkve. Peraški Arhiv i Zmajevićevi izvještaji kongregaciji, pružaju uvid u stanje peraške opatije koja je zbog radova na crkvi, ostala gotovo bez financijskih sredstava. Zmajević je stoga, zbog skromnih prihoda opatije bio dužan uvažiti prethodni izgled i oblik hrama kod obnove. Longitudinalni izgled crkve Gospe od Škrpjela povezan je s katoličkom reformom koja provodi obnovu srednjovjekovne liturgijske prakse te tako usmjerava koncept graditeljstva.

²⁰ Butorac, P. (1928) *Gospa od Škrpjela*. Kotor, str. 5.

²¹ Ibid., str. 5.

Longitudinalni interijer u baroknoj arhitekturi označava povratak na srednjovjekovni liturgijski prostor.

Uz poštivanje pravila uspostavljenih u graditeljstvu Katoličke crkve, Zmajevićeva zamisao obnove i uređenja Gospe od Škrpjela bila je prvotna zavjetna namjena crkve.²²

Godine 1629. na zapadnom kutu crkvenoga pročelja podignut je okrugli zvonik razdijeljen vijencima na tri kata. Završava lođom i osmerostranom kupolom koju je 1725. godine izveo majstor Ilija Lamberti.²³

Kupola sa svetištem je projekt Ilije Katičića, Dubrovčanina. U građevinskoj izvedbi je povjeren domaćem majstoru Vuku Kandijotu iz Dobrote i Petru Dubrovčaninu. Gradnja je bila, što se vidi iz natpisa na svetištu, dovršena do 1722. Tijekom slijedeće četiri godine izvedena je dodatna arhitektonska plastika. Osnovno obilježje Katičićeva projekta je kvadratno svetište s oktogonalmim tamburom i kupolom, prigradeno u cijeloj širini pravokutnome brodu. Nije poznato koliko je takav koncept želja naručitelja, a koliko Katičićeva invencija. Samim izborom oktogona za tlocrt očito je da se dubrovački protomagistar vezao na oktogonalni zvonik Zmajevićeva mauzoleja(1678.) (crkva Gospe od Ružarija, op.a.). Rafiniranim osvjetljenjem arhitekture svetišta, u unutrašnjosti je postignuta barokna sceničnost.²⁴

Nekoć pomirbena dvorana, mala zgrada na pristaništu danas služi kao suvenirnica.

5.1. Čuvareva kuća

Uz crkvu sa sjeveroistočne strane nalazi se čuvareva kuća, a u produljenju kuće spomenuta Smecchijina terasa s kamenom balustradom.²⁵

²² Brajović, S. (2000) *Gospa od Škrpjela-marijanski ciklus slika*. Perast, str. 52-53.

²³ Tomić, R. (2018) *Gospa od Škrpjela*, Hrvatska revija, 18/2, Zagreb, str.14.

²⁴ Horvat-Levaj, K. (2006) Ilija Katičić u baroknoj obnovi Dubrovnika i Perasta-nove spoznaje o životu i djelu dubrovačkog graditelja i klesara, Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 44, str. 211,212.

²⁵ Luković, N. (2000) *Zvijezda mora*. Perast str. 32.

Slika 4. Čuvareva kuća i terasa s kamenom balustradom

U čuvarevoj kući čuvao se naslon za krmu stare Gospine općinske lađe koja je služila za prijenos Gospine slike za vrijeme ceremonije. Kрма je ukrašena drvorezom i na njoj je općinski grb na zlatnom polju, a pored njega krunjena žena s Marijinim monogramom ²⁶

Općinski grb podržavaju dva velika lika. S lijeve strane Merkur koji predstavlja trgovinu, a s desne okrunjena žena s Marijinim monogramom što označava zaštitu Perasta od strane svoje zaštitnice Gospe. Simboličan urez prikazuje izvore peraške privrede, pomorstvo i prekomorsku trgovinu. Peraštani su kroz vjekove iskazivali Gospi od Škrpjela zahvalnost.²⁷

Danas, čuvareva kuća služi kao Muzejska zbirka Gospe od Škrpjela.

5.2 Unutrašnjost svetišta

Unutrašnjost kupole je nad velikim oltarom. Obrubi prozora na strani, pragovi iznad i obrubi iznad i ispod prozora, rađeni su razmjerno, te istom stilizacijom koja, prema Butorcu, pripada renesansi kao i odnosni dijelovi vanjštine. Blago zelenkasto-siva boja zidova prezbiterija i modro zvjezdano nebo u kupoli koje je obojio Volarić 1899. godine, u skladu je sa

²⁶ Brajović, S. (2006) *U Bogorodičinom vrtu*. Beograd, str. 209.

²⁷ Butorac, P. (1928) *Gospa od Škrpjela*. Kotor, str. 21-22.

slikama i uređenjem prezbitarija. Kupola je iznutra skladno spojena zavojnicama sa svojom kvadratnom podlogom.²⁸

Slika 5. Unutrašnjost svetišta

Slika 6. Unutrašnjost svetišta

Kako bi se izložila Gospina slika koju su Peraštani smatrali svetinjom, godine 1718. prokurator svetišta, kapetan Nikola Burović naručio je novi mramorni oltar u Veneciji. Oltar je posredovanjem opata Antona Zambelle završen 1720.godine. Na antependiju piše: Unanimi voto

²⁸ Butorac, P. (1928) *Gospa od Škrpjela*. Kotor, str. 6.

pia communitas erexit anno MDCCIX., što znači da ju je pobožna općina podigla na jednodušnu želju godine 1719. Na sredini je peraški grb s križem kojeg drže dvije ruke. Svetohranište dopunjeno kipovima anđela nosi mramorni okvir za Gospinu sliku. Zbog postavljanja novog oltara crkvi je između 1720. i 1725. godine u cijeloj širini lađe dodano kvadratno svetište s osmerostranim tamburom i kupolom prekrivenom olovom. Projektant svetišta najvjerojatnije je bio dubrovački majstor Ilija Katičić. Peraštani su ga pozvali pismom 7. rujna 1720. godine. Prema dokumentima, u Perastu je boravio nekoliko dana. Kamen je donesen od Jurja Foretića iz Korčule, a gradnju su izveli Vuk Kandijot iz Dobrote i Petar Dubrovčanin. Svetište je popločano mramorom iz Genove 1726. godine. Dvije godine prije toga, 1724. kapetani Luka Bačević i Vicko Smecchia darovali su crveni damast kojim su obloženi zidovi svetišta. Smecchia je kupio srebrni viseći svijećnjak 1748. godine. Ivan Zanobetti, kotorski biskup, posvetio je crkvu 13. svibnja 1736. godine.²⁹

Slika 7. Glavni oltar

²⁹ Tomić, R. (2022) *Znakovi identiteta*. Split, str. 349-350.

Žrtvenik koji je rađen od kararskoga mramora napravili su genoveški majstori Antun Capellano i njegov sin Jerolim 1796. godine uz pomoć Peraštana. Velik je opsegom, Napravljen je u baroku po mletačkom nacrtu.³⁰

Nacrt oltara je nastao u Veneciji. Majstorima u Genovu poslao ga je kapetan Matko Čorko. Oltar je donesen u Perast brodom kapetana Josipa Rupčića 1796. godine.³¹

Kotorski biskup Buća u izvještaju iz 1583. godine govori kako crkva ima „mnogo oltara“, glavni još nije posvećen, a drugi su neprikladni pa zato biskup nalaže da se sruše. Kotorski biskup Ivan Antun Zborovac 1658. i 1662. godine u izvještajima spominje pet prikladnih oltara u crkvi. Od tri preostala oltara, glavni je posvećen Uznesenju Marijinu, druga dva Bezgrešnom začecu i Antunu Padovanskom.³²

Na zaobljenoj i sa strane svinutoj trpeznoj podlozi glavnog oltara, položene su tri stepenice, svaka dulja i viša od donje, svinute na krajevima te isprekidane u duljini izbočenim mramornim umecima. Taj prekid crte je značajan u baroku radi postignuća perspektivne iluzije. Na trećoj se stepenici diže mramorni baldahin s udubinom za Gospinu sliku ispod krune. Izrađena je po uzoru baroknog srebrnog baldahina, pod kojim se nosila Gospina slika u svečanom ophodu o prvoj stogodišnjici peraškog boja (15.V.1754.), a i danas se svake godine nosi tog datuma. Dražesni likovi i likovi anđela što okružuju Gospin okvir imaju svaku glavu u drugoj pozi i pokretu. Vrh baldahina je maleni drven križ koji je pozlaćen. Iznad njega je u simetriji drugi velik, drven i pozlaćen. Nalazi se na mramornoj podlozi u udubini prozora na zidu.³³

Crkvena lađa je sva obložena slikama domaćeg slikara Tripe Kokolje. Sav zid i strop obloženi su slikama i ukrasnim motivima. Slike su na platnu. Ono što nije pokriveno slikama između gornjeg niza slika i donjeg (proroci i sibile), te između slika na stropu, uokvireno je drvom u baroknom stilu. Cvijeće koje je bilo izrađeno u zlatno-žutoj boji na drvenim okvirima oko donjih slika, ispod pjevališta i na pjevalištu, poslije je premazano zelenom bojom.³⁴

³⁰ Butorac, P. (1928) *Gospa od Škrpjela*. Kotor, str. 7.

³¹ Tomić, R. (2022) *Znakovi identiteta*. Split, str. 350.

³² Brajović, S. (2006) *U Bagorodičinom vrtu*. Beograd, str. 228.

³³ Butorac, P. (1928) *Gospa od Škrpjela*. Kotor, str. 7.

³⁴ *Ibid.*, str. 10.

Slika 8. Gornji dio glavnog oltara

Iz prezbiterija crkve ulazi se u malenu sakristiju koja je završena 1725. godine. Tu su ispod barokno oblikovane ploče, grobovi svećenika koji su obavljali službu u Svetištu. Vrijedan je maleni reljef od kararskog mramora ugrađen u zid s prizorom Navještenja koji je nastao u radionici mletačkog kipara Francesca Cabianke u 18. stoljeću. Malena soba koja dijeli Lapidarij od sakristije ispunjena je zavjetnim slikama brodova, portretima peraških kapetana te radovima na staklu, drvu i platnu. Ističe se škrinja iz 18. stoljeća.³⁵

5.3. Kipovi Sv. Ivana i Sv. Roka

Kipovi svetog Ivana Krstitelja i svetog Roka su bili dio starijeg oltara koji je prodan 1863. godine, župnoj crkvi Male Gospe u Gornjoj Lastvi. Preostali kipovi sada se nalaze

³⁵ Majić, S. (2007) *Gospa od Škrpjela-zavjetno svetište pomoraca*. Zagreb, str. 40-43.

s obje strane oltarne menze. Njih je izradio i potpisao mletački kipar Francesco Gai. Kipove je naručio 1783. godine Ivan Diego Marinović što se vidi iz zapisa na visokim postoljima: EX. DONO IO. DADACI MARINOVICH Anno 1783.³⁶

Slika 9. Kipovi glavnog oltara

Sveti Ivan je u svom evanđelju potvrdio Bogorodičino djevičansko materinstvo. Pojavljuje se kao izolirana figura i u nizu slika proroka i sibila na stropu. Ističe se Ivanova nazočnost u trenucima Gospinog uznesenja na nebo. On je okupio apostole i organizirao Marijin svečani oproštaj od zemaljskog života. Kult svetog Roka bio je zastupljen po cijeloj Mletačkoj republici. Izbor ovoga sveca za oltar crkve Gospe od Škrpjela bio je prvenstveno liturgijski uvjetovan. 1724. godine, kada je posvetio oltar i crkvu na dan Marijinog Uznesenja, kotorski biskup Zanobetti, prenio je misu posvećenja dan poslije 16. kolovoza, na praznik svetoga Roka. Uz to što je sveti Roko zaštitnik od kuge, pridružuje se Bogorodici u pomoći čovječanstvu. To je osnovni razlog što se njegov dan svečano obilježavao u Gospi od Škrpjela.³⁷

³⁶ Tomić, R. (2022) *Znakovi identiteta*. Split, str. 350.

³⁷ Brajović, S. (2006) *U Bogorodičinom vrtu*. Beograd, str. 243- 245.

5.4. Slika Gospe od Škrpjela

Bogorodičina ikona na oltaru Gospe od Škrpjela djelo je Kotoranina Lovra Dobričevića. Nastala je sredinom šestog desetljeća 15. stoljeća.³⁸

Slika 10. Ikona Gospe od Škrpjela

Slikana je na dasci od cedra (106,5x75). Grundirana je tankom gipsanom podlogom. Gospa sjedi na mladom žutom mjesecu čiji se krakovi vide u donjem dijelu slike. U desnoj ruci drži mladog Isusa koji sa svojom desnom rukom blagoslivlja. Krist u lijevoj ruci drži bijeli svitak. Bogorodica pokazuje Sina lijevom rukom, nagnula je glavu i pogled prema Njemu. Ima crvenu haljinu te je ogrnuta azurnim plaštom sa zlatnim zvijezdama na ramenima. Bijeli providni veo joj je preko glave. Glave Majke i Djeteta uokvirene su zlatnim aureolama. U Kristovoj aureoli su ispisana slova O ω N, a u Gospinoj, Gabrijelov pozdrav i molitva AVE MARIA GRATIA PLENA D(OMI)N(U)S TECUM BENEDICTA TUI MULIERIBUS ET BENE. Iznad

³⁸ Brajović, S. (2000) *Gospa od Škrpjela-marijanski ciklus slika*. Perast, str. 53. I. Prijatelj Pavičić u knjizi *U potrazi za izgubljenim slikarstvom*. O majstoru Lovri Dobričeviću i slikarstvu na prostoru od Dubrovnika do Kotora tijekom druge polovice XV. stoljeća (Dubrovnik, 2013., str.126-137) iznosi drukčije mišljenje. Ona pripisuje sliku Majstoru ikone Gospe od Škrpjela, drži da je taj slikar naslikao nekoliko stilski sličnih slika Bogorodice s Djetetom.

Kristove glave napisano je ICXC, a kraj Bogorodičine njen epitet ΜΡΘΥ. Crvena draperija je iza figura, oivičena bijelim hermelinskim krznom.³⁹

Bogorodica gleda na Sina tužnim pogledom. Ispod vela kovrčaju se tanke vlasi. Na grudima je plašt prikopčan eliptičnom zlatnom kopčom i obrubljen je zlatnom ukrasnom trakom. Bogorodica ima osvijetljeno i kolorističko naglašeno ovalno lice s visokim čelom, izbočenom bradom i s izduženim pravilnim nosom. Obrazi i usnice naglašeno su zarumenjeni, a vjeđe su poluzatvorene ispod tankih lučnih obrva. Isus gotovo okomito sjedi na majčinoj ruci. Prikazan je u blagom tročetvrtinskom otklonu, usporedno ispruženih nogu, bos. Prikazan je kao bucmasti dječaćić koji ima tamnu, kratku i uredno počešljanu kosu, dugi nos, narumenjene usne te okrugle obraze. Nosi dugačku, bijelu haljinicu koja je ukrašena širokim zlatoveznim ukrasom na grudima i oko rukava.⁴⁰

Ljubo Karaman je na osnovi stilske analize povezo sliku Gospe od Škrpjela s Lovrom Marinovim Dobričevićem.⁴¹ Dobričević se spominje u jednom ugovoru (1444.), u Veneciji uz slikara M. Giambona. Nakon Venecije se vraća u rodni grad, Kotor gdje otvara radionicu. Tu prima mnoge narudžbe iz obližnjeg Dubrovnika. Godine 1459. seli u Dubrovnik te tu otvara radionicu s pomoćnicima. Očuvana je nekolicina njegovih djela od kojih bih spomenula: poliptih Krštenja Kristova u sakristiji dominikanske crkve u Dubrovniku (1448.), lik Sv. Vlaha s rastavljenoga poliptiha za franjevce (1455. – 1458.) u zbirci samostana Male braće, poliptih u crkvi Gospe na Dančama (1465. – 1466.), te slika Gospe u crvi Gospe od Škrpjela. Dobričević se smatra najistaknutijim umjetnikom 15. stoljeća u Dubrovniku. Pokazuje stilsku evoluciju od ranijih, tvrdih, gotičkih oblika bliskih M. Giambonu prema ranorenesansnom shvaćanju volumena i kompozicije pod utjecajem ranog slikarstva Antonija Vivarinija.⁴²

Konačno pitanje autora slike riješeno je 24. travnja 1967. Tada je skinut sa slike srebrni okov te je Vojislav J. Đurić ustanovio da je slika rad Kotoranina Lovre Dobričevića, umjetnika

³⁹ Brajović, S. (2006) *U Bogorodičinom vrtu*. Beograd, str. 184.

⁴⁰ Tomić, R. (2010) „Umjetnost od XVI. do XX. stoljeća.“ U: *Zagovori svetom Tripunu*. Zagreb, str. 240.

⁴¹ Brajković, G. (1980) Slika Lovra Marinova Dobričevića na otoku Gospe od Škrpjela i njezini srebrni ukrasi, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 21/1, Split, str. 388.

⁴² Dobričević, Lovro Marinov // Hrvatska likovna enciklopedija. Zagreb, 2005. Sv.2, str. 52. O sačuvanim slikama Lovre Dobričevića vidi I. Prijatelj Pavičić, *U potrazi za izgubljenim slikarstvom*, 2013. Naslikao je Gospu od Vrbece, poliptih koji se nalazi u Narodnoj galeriji u Pragu, Navještenje Ludlow, sliku Bogorodice s Djetetom i Porođenje u Galeriji Akademiji u Veneciji, sliku Bogorodice s Djetetom u Muzeju Lia u La Speziji. Pripisuju mu se i dvije minijature, te freske u dvjema kotorskim crkvama. U Stossmayerovoj galeriji nalazi se njegova slika Krist i donator.

dubrovačke škole 15. stoljeća. Slika je značajna jer je skladna sinteza mnogostrukih i raznolikih utjecaja. Umjetnik je kao predložak imao pred sobom glasovitu carigradsku ikonu Hodigitriju (Gospu voditeljicu) koja je bila zaštitnica Carigrada. U Perastu je već postojala jedna takva slika. Dobričević je zadržao glavne obrise carigradske ikone i prožeo je duhom kasne gotike te rane renesanse. Slika je iz tih razloga bila pripisivana raznim autorima.

Lijeva Gospina ruka s izduženim elegantnim prstima i istaknutim ispupčenjem u osnovi palca karakteristična je za Dobričevića te se može uzeti kao njegov potpis.⁴³

Istraživači (Karaman 1933. i Đurić 1967.) su prepoznali Dobričevićev stil na ikoni. Na to upućuju niz detalja: kompozicija, tipologija Bogorodice, profinjenost izvedenih oblika te obrasci stilizacije draperija. Način sagibanja nježnog vrata istančane modelacije, izbočenje brade, pravilni oblik spuštenog nosa, modelacija tkanina i nabora, elementi su njegovog stila. Slikar koristi blaga sjenčenja; svjetlo upada s lijeve strane te se raspoređuje po inkarnatu koji je pomno tonski slikan, s osvijetljenom sredinom i tamnijom rubnom sjenom. Bogorodično lice ima odmjerenu interakciju psihološkog i duhovnog. Možda su uz Gospino lice antikizirajuće ljepote najljepši detalj slike naglašene arhaične ruke s dugačkim prstima.⁴⁴

Slika na vrhu i dnu poleđine ima poprečno pojačanje od drva, širine 3,5 centimetara. Dugo je bio nezapažen friz od srebra koji po hrbatu okružuje dasku na kojoj je slika izrađena. Taj friz je na okomitim rubovima slike jednostruk i širok 3,5 centimetara. Na vodoravnim stranama friz je dvostruk jer prekriva i spomenuto poprečno pojačanje daske. Na frizu je motiv stiliziranog akantusova lišća koje se savija u pravilnim krugovima, te tako stvara medaljone. U sredini medaljona nalaze se stilizirani cvjetovi. To je primjer kasnogotičkog rada kotorskih zlatara koji su bili suvremenici Dobričevića. Takvih motiva nalazimo na relikvijarima u obliku ruku i nogu u riznici katedrale Svetog Tripuna.⁴⁵

⁴³ Brajković, G. (1980) Slika Lovra Marinova Dobričevića na otoku Gospe od Škrpjela i njezini srebrni ukrasi, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 21/1, Split, str. 389.

⁴⁴ Tomić, R. (2010) „Umjetnost od XVI. do XX. stoljeća.“ U: *Zagovori svetom Tripunu*. Zagreb, str. 242.

⁴⁵ Brajković, G. (1980) Slika Lovra Marinova Dobričevića na otoku Gospe od Škrpjela i njezini srebrni ukrasi, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 21/1, Split, str. 389-390.

Postoji još jedan pozlaćeni friz koji je apliciran na rubu same slike i predstavlja okvir. On je širok 4 centimetara i položen je koso prema unutra, a na njemu su ugravirane zvjezdice. Taj friz je novijeg datuma.⁴⁶

Godine 1624. Peraštane su napali gusari iz Berberije (danas Maroko, Tunis i Alžir). Između 23. i 24. lipnja nenadano su zaskočili Perast. Išli su im na ruku turski zapovjednici u Herceg Novome. Opustošili su grad, opljačkali opatsku crkvu svetog Jurja. Odveli su mnoštvo u roblje. Na udaru se našla i crkva Gospe od Škrpjela.⁴⁷

Gusari su se okomili na crkve. Gazili su i lomili slike. Pokušali su i zapaliti crkvu Gospe od Škrpjela. Nastradala je slika Gospe. To nam potvrđuju dr Andrija Balović (1721.-1784.), peraški opat i dr Antun Bizanti (1683.-1742.), kotorski povjesničar. Balović iznosi u svojoj pripovjedi da je jedan od gusara pušanim zrnom pogodio Gospinu sliku. Bizanti piše da je na Gospinoj lijevoj ruci ostao znatan trag oštećenja te da je to izazvalo krivljenje daske na kojoj je izrađena slika. Bizanti dodaje kako unatoč tomu, boja nije otpala. Taj podatak nije točan, jer je 1967. skinut srebrni okov te su se oštećenja pokazala. Slika Bogorodice izrađena je na tri vertikalno položene cedrove daske. Na rubu desne daske gdje se ona spaja sa središnjom daskom i to na laktu lijeve Gospine ruke vidi se da je prošlo puščano zrno kako je opisao Bizanti. To je napravilo udubinu, te je tu poslije umetnut komadić drveta širine 1 centimetar. Na spoju desne i središnje daske slika je najviše stradala, pogotovo Gospin plašt. Na plaštu je uništena ultramarinska boja. Plašt je poslije premazan tamnoplavom bojom, a azur se sada ponegdje malo nazire.⁴⁸

Sliku Gospe od Škrpjela s jedne i druge strane prekriva srebrni okov u više dijelova. S prednje strane jednu cjelinu čini dio koji prekriva sve osim glava Gospe i Djeteta. Na poleđini slike nalazi se srebrni okov s prikazom Peraškoga boja, koji je izrađen kao *ex voto*, zavjet Peraštana nakon pobjede nad Turcima 15. svibnja 1654. Poleđina je vidljiva tijekom procesije, kada se slika nosi ulicama Perasta. Srebrni reljef prikazuje grad Perast, more s otocima Sv. Jurja i Gospe od Škrpjela, tjesnac Verige i brdo Sutiliju. S njega se tijekom napada spuštaju turski

⁴⁶ Brajković, G. (1980) Slika Lovra Marinova Dobričevića na otoku Gospe od Škrpjela i njezini srebrni ukrasi, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 21/1, Split, str. 390.

⁴⁷ Butorac, P. (2000) *Boka kotorska u 17. i 18. st.* Perast, str. 29-30.

⁴⁸ Brajković, G. (1980) Slika Lovra Marinova Dobričevića na otoku Gospe od Škrpjela i njezini srebrni ukrasi, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 21/1, Split, str. 392.

vojnici u zmijolikom nizu. Reljef su naručili peraški pomorci, a izradio ga je zlatar Francesco Costadoni u Veneciji između 1736. i 1738. godine.⁴⁹

5.5 Bočni oltari

U crkvi Gospe od Škrpjela bočni oltari su manji, skladniji i barokno su ukrašeni od raznobojnog mramora. Imaju grb kneževske obitelji Smecchia koja ih je kao i oltarske pale za njih, poklonila crkvi. Na južnoj strani je oltar koji je nekada bio posvećen svetom Antunu Padovanskom, jednom od najštovanijih svetaca u cijeloj Dalmaciji. U ikonografiji do kraja 15. stoljeća bio je usko povezan sa doktrinom Bezgrešnog začeca. Po izvještaju biskupa Kastelija iz 1745. godine, starateljstvo nad oltarom imao je zadarski nadbiskup Vicko Zmajević koji se brinuo o njegovom ukrasu i služenju misa. Kasnije je oltar posvećen svetom Roku.⁵⁰

Na lijevoj strani nalazi se oltar koji je posvećen Bezgrešnom začecu, od 1689. godine kada ga takvim potvrđuje posjet biskupa Marina Draga. Biskup Kasteli 1745. u svom kanonskom pohodu zapisuje da se o oltaru brine i da oltar ukrašava značajna peraška obitelj Martinović. Biskup Stefano dell' Oglia 1765. godine spominje novi mramorni oltar Bezgrešnog začeca koji je kao i oltar svetog Antuna, podigla obitelj Vicka Smecchia, koji je bio veliki donator Gospe od Škrpjela. Na oltaru se nalazila drvena pala u čijem centru je bila Bogorodica na polumjesecu oko koje se ovio zmaj te je bila okrunjena s vijencem od 12 zvijezda. Ovaj oltar posvećen Bezgrešnom začecu, potvrda je popularnosti ovakve pobožnosti u Boki kotorskoj i značaja u samoj Gospi od Škrpjela.⁵¹

Na južnom oltaru je slika koja prikazuje sv. Roka. Djelo upućuje na mletačko rokoko slikarstvo zreloga 18. stoljeća pod utjecajem G. B. Tiepola. Na sjevernom oltaru donedavno je stajala pala Begrešnoga začeca Blažene Djevice Marije, koju je potpisao franjevački slikar o. Josip Rossi u 19. stoljeću koji je na inicijativu tadašnje peraške općine, restaurirao Kokoljine

⁴⁹ Tomić, R. (2018) Gospa od Škrpjela, Hrvatska revija, 18/2, Zagreb, str.17.

⁵⁰ Brajović, S. (2006) *U Bogorodičinom vrtu*. Beograd, str. 245.

⁵¹ Ibid., str. 245-246.

slike. Na oltaru je danas pala s prikazom bokeljskih svetaca crnogorskog slikara Voje Stanića (1924.).⁵²

Slika 11. Bočni oltari

6. Tripo Kokolja:

6. 1. Život slikara

Tripo Kokolja je rođen u Perastu 28. veljače 1661. godine. On je, od svih hrvatskih slikara koji su živjeli i stvarali tijekom 17. i 18. stoljeća, najbolje istražen i proučen. Njegovo ime se ne spominje u kronikama peraških pisaca 17. i 18. stoljeća, što je čudno jer su ga neki od njih izravno poznavali dok su drugi mogli prenijeti podatke što su se sačuvali u gradu nakon njegove

⁵² Tomić, R. (2018) Gospa od Škrpjela, Hrvatska revija, 18/2, Zagreb, str.18.

smrti. Manjak izvornih svjedočanstava nadoknađen je tijekom 19., 20. i 21. stoljeća. Tada su o njemu pisali i lokalni pisci i mnogi povjesničari umjetnosti.⁵³

Slika 12. Autoportret Tripa Kokolje, Zavičajni muzej Perast

Podaci potvrđuju da je Kokoljina obitelj imala skroman društveni položaj. Unatoč tomu, kumovi na krštenju budućeg slikara bili su potomci najznačajnijih peraških obitelji, Ivan Krsto Zmajević, brat nadbiskupa Andrije i Agneza Bujović, žena brodovlasnika i majka budućeg ratnika, moreplovca i gradskog kapetana, konta Vicka. Zna se i da je slikar mijenjao kuću s Vickom Bujovićem te da je ovom gradskom moćniku bio kum na vjenčanju 1703. godine. Umjetnikova veza s dvije moćne peraške obitelji zasigurno je odredila njegov daljnji put.⁵⁴

Stvarao je oltarske pale, sakralne i profane cikluse slika i portrete. Živio je kratko u Dubrovniku, Hvaru, Bolu na Braču i Korčuli gdje je umro 18.10.1713., te je pokopan na groblju ispred gradskih vrata, kojem se 1797. gubi svaki trag.⁵⁵

Nejasno je Kokoljino školovanje, razlozi odlaska iz Perasta pa i katalog djela jer mu neki pisci s više ili manje opravdanosti pripisuju niz slika po gradićima Boke kotorske.⁵⁶

⁵³ Tomić, R. (2013) *Slikar Tripo Kokolja-povodom tristote obljetnice smrti (1713.-2013.)*, HAZU, Razred za likovne umjetnosti, Art Bulletin 63, str. 80.

⁵⁴ Brajović, S. (2000) *Gospa od Škrpjela-marijanski ciklus slika*. Perast, str. 45.

⁵⁵ Brajović, Saša, Kokolja, Tripo // *Leksikon likovne umjetnosti Crne Gore*, Podgorica: CANU. Sv.1, 2021., str. 425.

Iz obilježja njegovih djela, pretpostavlja se da je učio u Veneciji. Zauzimanjem Peraštana i barskog nadbiskupa Andrije Zmajevića, Kokolja je angažiran te mu je povjereno oslikavanje crkvene unutrašnjosti Gospe od Škrpjela. Ostvario je u škrpjelskoj crkvi svoj životni opus od približno 1685. do potkraj 17. stoljeća prema programu nadbiskupa Andrije Zmajevića, koji je u okviru katoličke obnove i suvremene teološke misli oblikovao složen ikonografski program kojim se uzdiže i veliča Bogorodičin kult. Taj je program iznesen u njegovom djelu Ljetopis crkveni i dovršen je 1675. godine.⁵⁷

Kokoljinom škrpjelskom ciklusu vjerojatno su prethodila njegova druga slikarska djela na temelju kojih je i odlučeno da se angažira u tom složenom projektu, poput slika u franjevačkom samostanu i crkvi svetog Ante.⁵⁸

6. 2. Ciklus slika

Zmajevićevo najistaknutije mecenstvo može se vidjeti u slikarskom ciklusu Gospe od Škrpjela. Smatra se da je Kokoljin slikarski ciklus u toj crkvi najzorniji spomenik baroknog duha i kulture u Perastu. Tu se pokazuje složenost barokne teološke misli stavljene u službu didaktičko-moralnog djelovanja. Ciklus je rađen u vrijeme oslobođenja bokeljskog zaljeva od Osmanlija te početka snažnog gospodarskog blagostanja Perasta u periodu oko 1684. do 1694. godine. Smatra se da je i sam Andrija Zmajević prikazan na Kokoljinim slikama kao što je slika Prikazanje Marije u hramu. Prema mišljenju S. Brajović, pojavljuje se u liku velikog svećenika te na velikoj slici koja dijeli crkvenu lađu od oltara, u liku svetog Augustina.⁵⁹

Ključna tema ciklusa slika je Bogorodica i njezin kult. Od starozavjetnih kraljeva, proroka i sibila koji navješćuju ili na neki način spominju Bogorodicu pa do monumentalnih prikaza iz njezina života, koje kulminira slikama Uznesenja na sredini stropa i Krunjenjem na trijumfalnom luku. Slike su povezane u jedinstvenu cjelinu veličanjem Gospe i njene uloge u povijesti spasa. Iako je riječ o protureformacijskom ikonografskom obrascu, treba računati da se

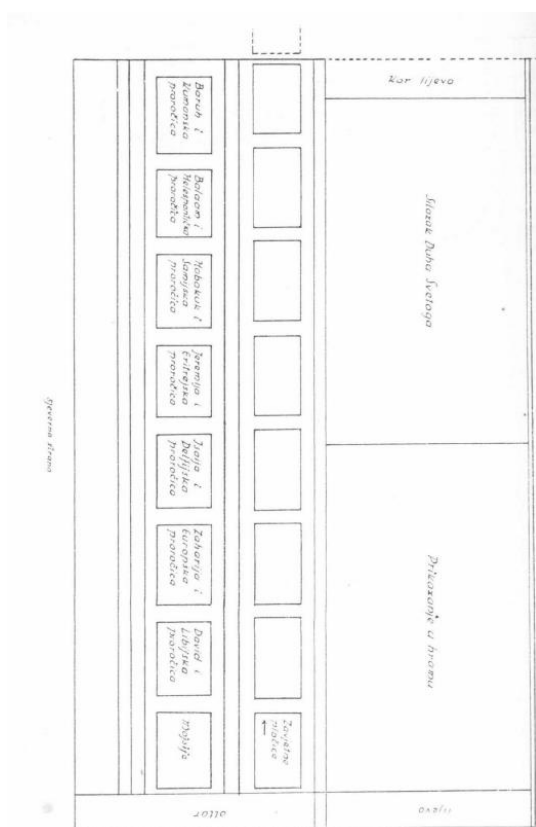
⁵⁶ Tomić, R. (1991) Tri nove slike Tripa Kokolje, Peristol (Zbornik radova za povijest umjetnosti) XXXIV, Zagreb, str. 91.

⁵⁷ Tomić, R. (2018) Gospa od Škrpjela, Hrvatska revija, 18/2, Zagreb, str. 15.

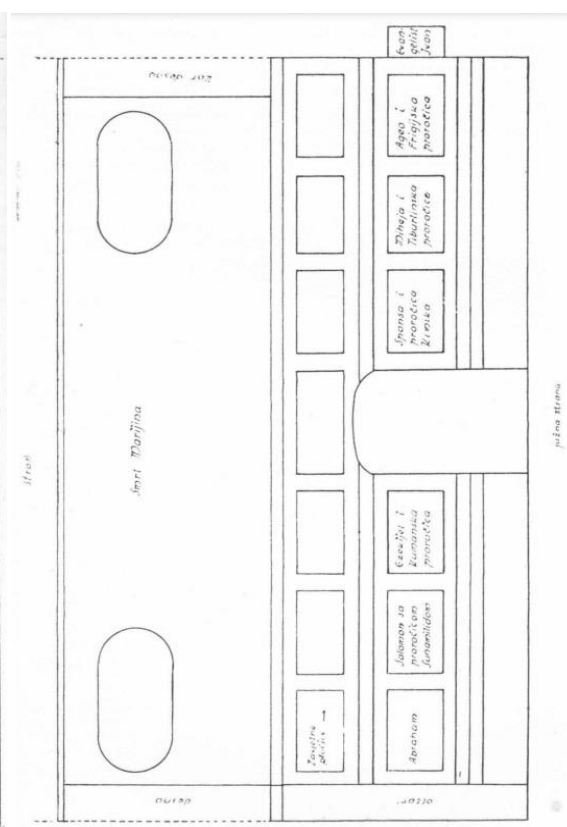
⁵⁸ Tomić, R. (2013) *Slikar Tripo Kokolja-povodom tristote obljetnice smrti (1713.-2013.)*, HAZU, Razred za likovne umjetnosti, Art Bulletin 63, str. 82.

⁵⁹ Čoralić, L. (2004) Prilog životopisa barskog nadbiskupa Andrije Zmajevića (1671.-1694.), *Croatia Christiana periodica*, 53, str. 243.

slike nalaze u Gospinu svetištu koje je za Perast i cijelu Boku kultno mjesto, sveti prostor gdje se stoljećima molilo te tražilo zagovor, milost i utjehu.⁶⁰

Slika 13. Raspored Kokoljinih slika na sjevernoj strani⁶¹

Slika 14. Raspored slika na južnoj strani⁶²

Sljedbenici Palme Mlađeg i nova barokna strujanja koja teže za efektima, kontrastima, manirom, prevladavaju po našim primorskim gradovima. Od Raba do Dubrovnika. Svi ti slikari u elemente barokne manire, unose više ili manje lokalnu komponentu. Osobniju, donekle i snažniju notu unijet će Tripo Kokolja. On ulazi u grupu ranobaroknih manirista. Njihov je suvremenik i nosi njihove osnovne osobine: mletačku manirističku školu i provincijsku notu. Opsegom i kvalitetom svoga opusa, Kokolja ih nadmašuje. Zauzima određeno mjesto u našem starom slikarstvu sa svojim osjećajem boje, smionim barokom, svojim unošenjem iluzionističkoga pejzaža i mrtve prirode. U širem smislu, Kokolja je odraz i produkt društvene i kulturne stvarnosti čisto naših teritorija koji su bili pod vlašću Mletaka, ali isto tako je i

⁶⁰ Tomić, R. (2018) Gospa od Škrpjela, Hrvatska revija, 18/2, Zagreb, str. 15.

⁶¹ Nacrt preuzet iz Montani, Miroslav. (1956) Josip Rossi restaurator radova Tripe Kokolje, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, Split, br.10, str.219.

⁶² Nacrt preuzet iz Montani, Miroslav. (1956) Josip Rossi restaurator radova Tripe Kokolje, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, Split, br.10, str. 220.

neodvojiv od Boke, koja ga je oblikovala i stvorila. Kokolja je tipični Bokelj, a Boka ima značaj u razvoju našeg starog slikarstva. Jedino jače ime iz Boke toga doba je Antun Petar Mazarović iz Perasta, koji je možda i na njega djelovao. Mazarović je napustio rodni kraj, a Kokolja je u njemu ostao i stvarao.⁶³

Životno djelo Tripa Kokolje je zasigurno ciklus slika kojima je ukrasio unutrašnjost svetišta Gospe od Škrpjela. Uz taj ciklus Kokolja je naslikao i mnoge druge slike diljem Boke. Dva prizora iz života svetog Antuna Padovanskog i slike svetog Paskala Bajlonskog i svetog Ivana Kapistranskog u samostanu sv. Antuna u Perastu, palu „Bogorodica sa sv. Dominikom“ u crkvi svetog Matije u Dobroti, palu „Gospa od Ružarija“ u župnoj crkvi u Perastu i nekoliko portreta (Vicko Bujović, Franjo Visković i možda župnik Petar Zbutega). Kada u kratko vrijeme pred smrt napušta Boku (vjerojatno zbog svađe među velikaškim obiteljima Zmajevića i Bujevića), i odlazi u Korčulu, nastaju još neki značajni radovi od kojih se ističe ciklus slika u dominikanskoj crkvi u Bolu na Braču iz 1713. godine. Uz neke posebnosti mogu se navesti njegovi prizori mrtve prirode, košarice s cvijećem, za koje se smatra da predstavljaju prve prikaze mrtve prirode u baroku na našim obalama. Također se u drugom ciklusu u Perastu, u Zmajevićevoj palači zbog freski koje navodno evociraju krajolike iz mašte i pejzaže Boke i Venecije, Kokolji pripisuje i prva pojava slobodnog pejzaža u dalmatinskom baroknom slikarstvu. Zanimljivo je još spomenuti da je Bokeljski slikar izveo mali ovalni autoportret koji se nalazi u Zavičajnom muzeju Perast, pa ga se može smatrati pionikom tog žanra u nas. A freska u crkvi svete Ane nad Perastom iz 1708. godine sadrži također interesantan detalj gdje umjetnik hrvatskim zazivom sebe naziva „grescnic“ i „pitur“. Premda nemamo konkretnih podataka o njegovom školovanju u Veneciji, možemo pretpostaviti da Kokolji nisu bili nepoznati veliki majstori kasnog mletačkog Cinquecenta i njegovi suvremenici u slikarstvu na lagunama u drugoj polovici 17. stoljeća.⁶⁴

Za Kokoljin ciklus u škrpjelskom svetištu može se reći da površinom nadmašuje sve oslike tog tipa na cijeloj dalmatinskoj obali. Njegov ciklus sadrži sedamdesetak djela. Kompozicijski je složen, ikonografski cjelovit i po veličini vrlo rijedak. Zidne površine i kazetna polja stropa crkvene lađe prekriveni su oslikanim platnima. Na bočnim zidovima lađe slike su raspoređene u dva niza. Proroci i sibile; Mojsije, David i libijska sibila (proročica),

⁶³ Prijatelj, K. (1952) Slikar Tripo Kokolja (1661-1713), Rad JAZU 287, Zagreb, str. 6-7.

⁶⁴ Prijatelj, K. (1993) Likovni barok u Boki kotorskoj, Dubrovnik, IV/4, Zagreb, str. 228-229.

Zaharija i europska sibila, Izaija i delfijska sibila, Jeremija i eritrejska sibila, Habakuk i samijska sibila, Balaam i helespontska sibila, Baruh i kumejska sibila nalaze se na sjevernom zidu u donjem redu. Gornji red ima dva velika platna: Silazak Duha Svetog te kompozicija na kojoj je prikazano Odbijanje darova Joakima i Ane, Naviještanje Joakimu i Bogorodica Bezgrešnog Začeca.⁶⁵

Slika 15. Kralj David i libijska proročica, Gospa od Škrpjela, Perast

Na južnom zidu, u donjem redu prikazuje Abrahama, Salomona s perzijskom sibilom (proročicom), Ezekijela i kumansku sibilu, Zaručnicu iz Pjesme nad pjesmama i kumansku sibilu, Miheja i tiburtinsku sibilu te proroka Hagaja i frigijsku sibilu. U drugom redu istoga zida nalazi se velika kompozicija s kojom je prekrivena cijela dužina južnog zida crkvene lađe: Smrt Bogorodice. Krunjenje Bogorodice nalazi se na čeonom zidu trijumfalnog luka svetišta.⁶⁶

Strop se dijeli na niz manjih i većih polja različita oblika. Teme iz Marijina i Kristova života: Rođenje Marijino, Prikazanje Marije u hramu, Zaruke Marijine, Navještenje, Susret Marije i Elizabete, Rođenje Krista, Poklon kraljeva, Bijeg u Egipat, Prikazanje Krista u hramu, Isus propovijeda u hramu, smještena su u deset osmerostranih polja na stropu. Središnje veliko polje namijenjeno je, sasvim razumljivo, velikoj slici Uznesenju Blažene Djevice Marije. Manja polja prikazuju četiri evanđelista i četiri crkvena učitelja: sv. Jeronima, sv. Augustina, sv. Ambroza i sv. Grgura papu. Grb Perasta se nalazi na jednom od šest križnih polja ispunjenih

⁶⁵ Tomić, R. (2018) Gospa od Škrpjela, Hrvatska revija, 18/2, Zagreb, str. 15.

⁶⁶ Ibid., str. 15.

anđelima. Grb je naslikan tako da ga nosi skupina anđela. Traka s natpisom: NOS GLORIAR(I) OPORTET IN CRUCE DOMINI NOSTRI IESV CRISTI, nalazi se iznad kartuše. Radi se djelomično o citatu iz Poslanice sv. Pavla Galaćanima: NOS AUTEM GLORIARI OPORTET IN CRUCE DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI, mi se trebamo hvaliti križem Gospodina našeg Isusa Krista. Košare s cvijećem, spomenuta mrtva priroda, nalaze se na dvadeset najmanjih polja.⁶⁷

Arhitektonski koncept crkve longitudinalne osnove koji je barokni, zahtijevao je izmjenu strukture slikane dekoracije. Tako je došlo do napuštanja narativnih ciklusa u korist manjeg broja slika, većih dimenzija međusobno odvojenih dekorativnim okvirima. Slika je u baroku bila najmoćnije sredstvo u pitanju obraćanja vjernicima te se tako dobiva ključno mjesto u komunikacijskom sustavu. Poštivanje tog koncepta dekoracije pokazuje struktura slikanog ciklusa Gospe od Škrpjela.⁶⁸

Slike koje su na zidovima i stropu crkve napravljene su tehnikom ulja na platnu. Na zidovima su podijeljene u dvije vodoravne zone. Prva zona sadržava četrnaest slika koje su približno iste veličine (80x75) poredanih iznad klupa. Drugu, gornju zonu dekoracije bočnih zidova, čine svega tri kompozicije velikih dimenzija. Dva reda slika odijeljena su međusobno frizom od srebrnih zavjetnih pločica peraških pomoraca. Sve slike uokvirene su drvenim profiliranim okvirima. Drvena oplata spaja zidnu dekoraciju u jedinstvenu cjelinu.⁶⁹

Restauracijom Gospe od Škrpjela krajem prošlog stoljeća, okviri su obojani zelenom i plavom bojom. Na nekim mjestima sačuvala se prvobitna cvjetna dekoracija na blijedoplavoj osnovi. To dokazuje da se težilo formalnom i značenjskom povezivanju slika, ornamentata i arhitektonskog prostora u cjelovitost. Tako se priklonilo baroknom zahtjevu ujedinjenja svih umjetnosti u jedan sustav dekoracije.⁷⁰

Predstave starozavjetnih proroka i antičkih proročica sibila čine prvu zonu dekoracije. Autorica Saša Brajović taj uvod u cjelokupni program naziva egzordij. Podređen je centralnoj temi kao i ostala slikana dekoracija crkve. Trebaju se promatrati u svjetlosti baroknog

⁶⁷ Tomić, R. (2018) *Gospa od Škrpjela*, Hrvatska revija, 18/2, Zagreb, str. 15.

⁶⁸ Brajović, S. (2000) *Gospa od Škrpjela-marijanski ciklus slika*. Perast, str. 59.

⁶⁹ Brajović, S. (2000) *Gospa od Škrpjela-marijanski ciklus slika*. Perast, str. 59-60.

⁷⁰ Brajović, S. (2000) *Gospa od Škrpjela-marijanski ciklus slika*. Perast, str. 60.

alegorijskog načina mišljenja. Na tomu se zasnivaju svi žanrovi, mitološke i biblijske teme, predstave svakodnevnog života, mrtve prirode, pejzaži i portreti. Sibile i proroci imaju ulogu pripovjedača i uvodničara u sadržaj slika na gornjim dijelovima zidova i stropa. Predstavljeni su u uobičajenoj pozi pripovjedača; okrenuti su promatraču, ozbiljnim licem i pokretom ruke ukazuju mu smisao ispisanih tekstova na svicima i knjigama koje drže u rukama. Zmajević je inzistirao na verbalnoj komunikaciji s promatračem. Takva metoda se zove indirektna naracija te je preuzeta iz antičke i ranokršćanske umjetnosti. Ispisivanjem natpisa na knjigama i svicima naratora omogućuje se alegorijska metoda čitanja sadržaja slikovnoga ciklusa. Natpisi su literarno – povijesna razina teme koja će dobiti svoj alegorijski, moralni i anagoški smisao na prikazima gornjih zona zidova, stropu i trijumfalnom luku crkve. Očekivano je da neće svima biti razumljivi latinski natpisi, ali mehanizam barokne umjetnosti pa i mehanizam Zmajevićevog *conchetta* (ideja, zamisao), podrazumijeva brižno vođenje vjernika u poimanju složenih alegorijskih slikanih programa. Umjetnici, kao i propovjednici, sa svojim slikama prinose snaženju vjere.⁷¹

Prorok Mojsije prikazan je prvi do svetišta na sjevernom zidu crkve. Ima sijedu bradu te štap u ruci i ploče Zakona koje pridržava anđeo. U ruci Mojsije drži svitak. Kralj David s libijskom sibilom je na drugom polju sjevernoga zida. David je u raskošnoj brokatnoj odjeći s krunom na glavi te sjedi na kićenim jastucima. Uz njega stoji anđeo s otvorenom knjigom u kojoj je napisano: otkrit ću skriveno od postanka svijeta (Matej, 13,35). Prilazi mu sibila u crvenom ogrtaču s cvjetnim vijencem u kosi i svitkom te natpisom koji se odnosi na njezino jasno proročanstvo o Spasiteljevu dolasku.⁷²

Prorok Izaija i delfijska sibila naslikani su na trećem polju sjevernog zida. Sjedi prorok sjedi i drži knjigu s natpisom: Evo začet će djevica i roditi sina (Izaija, 7,14). U pozadini je Delfijska sibila s bisernim nakitom.⁷³

Jeremija, prorok razaranja i propasti Jeruzalema, pjesnik elegija koje opisuju tragičnu sudbinu Židova podiže glavu u zanosu osluškujući riječi Gospodina te perom zapisuje na stranama otvorene knjige. Ispisane riječi dio su njegove proročke vizije Bogorodičine mistične

⁷¹ Brajović, S. (2000) *Gospa od Škrpjela-marijanski ciklus slika*. Perast, str. 68-70.

⁷² Tomić, R. (2010) „Umjetnost od XVI. do XX. stoljeća.“ U: *Zagovori svetom Tripunu*. Zagreb, str. 242-244.

⁷³ *Ibid.*, str. 244.

inkarnacije i Isusovog dolaska. Natpis na knjizi eritrejske sibile također najavljuju Božanski plod.⁷⁴

Baruh je prikazan kao mlad čovjek i ukazuje na riječi koje su uklesane na ploči. Kumejska sibila ima lijepo i spokojno lice i pokazuje na riječi knjige. Zmajević u svom Ljetopisu opisuje detaljno sibilu Kumeja. Govori o njenom dolasku u Italiju, o njezinim proročanstvima u pećini. Nagovijestila je Dolazak Sina Božjega na ovaj svijet. To su vizije o sreći, ljubavi i miru. S Abrahamom započinje niz proroka i sabila na suprotnom, južnom zidu crkve.⁷⁵

Salomon, sin kralja Davida, izraelski kralj, mudrac i sudac te graditelj jeruzalemskog hrama je prikazan kao mlad čovjek koji ima krunu na glavi. Odjeven je u kraljevsku odoru, ukrašenu biserima i draguljima. Sjedi na zlatnim protkanim jastucima. Okrenut je promatraču i pokazuje na otvorenu knjigu. Salomon je u kršćanstvu personifikacija vječite mudrosti oličene u Kristu koji je veći od Salomona. Riječi koje su ispisane na njegovoj knjizi su dio stihova iz Knjige mudrosti koju je po tradiciji sastavio sam kralj. Perzijska sibila najavljuje Kristovo utjelovljenje.⁷⁶

Zaručnica i kumejska sibila naslikani su na trećem polju južnoga zida. Zaručnica je iz Pjesme nad pjesmama prikazana kao mlada djevojka koja je raskošno odjevena. Ukrašena je biserima i dijademom kao i ogrlicom i dragim kamenjem. Kumejska sibila tumači da će Djevica dojiti dijete.⁷⁷

⁷⁴ Brajović, S. (2000) *Gospa od Škrpjela-marijanski ciklus slika*. Perast, str. 74.

⁷⁵ Ibid., str. 76-78.

⁷⁶ Ibid., str. 78-79.

⁷⁷ Tomić, R. (2010) „Umjetnost od XVI. do XX. stoljeća.“ U: *Zagovori svetom Tripunu*. Zagreb, str. 244.

Slika 16. Zaručnica iz Pjesme nad pjesmama i kumejska sibila

6.3. Slike na gornjoj zoni bočnih zidova

Slikama na gornjem dijelu bočnih zidova i na tavanici predloženi su centralni događaji Bogorodičinog života, počevši od bezgrešnog začeća pa do uznesenja na nebo. Tim slikama je proslavljen Bogorodičin zemaljski život.⁷⁸

Baš kao i uvod, naracija Zmajevićevog programa počinje na istočnom dijelu sjevernog zida, kompozicijom u kojoj su prikazane tri naslovljene teme.⁷⁹

Bogorodica se predstavlja kao Immaculata i kao Mater Ecclesia, neoskrnavljeni hram Gospodnji (u okviru slika Odbijanje darova Joakima i Ane i Silazak svetog Duha).⁸⁰

Na sjevernom zidu crkve na platnu Odbijanje darova Joakima i Ane, Navještenje Joakimu i Bogorodica Bezgrešnog začeća, Kokolja je pokušavao oblikovati poliscensku kompoziciju u tri paralelne radnje. Rezultat je ispao polovičan jer slikar nije uspio integrirati u jedinstvenu cjelinu navedene teme te su ostale odvojene i međusobno nepovezane. Nizanje tema i motiva rezultat je ne samo Kokoljine likovne kulture nego i želje naručitelja da se u doslovnom

⁷⁸ Brajović, S. (2000) *Gospa od Škrpjela-marijanski ciklus slika*. Perast, str. 87.

⁷⁹ Ibid., str. 87.

⁸⁰ Brajović, S. (2006) *U Bogorodičinom vrtu*. Beograd, str. 239.

smislu prikaže i predoči vjernicima na istom platnu brojne događaje koji sadrže unutarnju, teološku povezanost, ali je njihovo likovno objedinjenje teško postići.⁸¹

Vrijednost knjige "U Bogorodičinom vrtu" autorice Saše Brajović je između ostaloga i to što je autorica dala novo tumačenje nekih Kokoljinih slika u svetištu Gospe od Škrpjela (kao što su: Odbijanje darova Joakima i Ane, Naviještanje Joakimu, Krunjenje Marijino, i prikaz Bogorodica Bezgrešnog Začeca.)

U ranijoj literaturi, slika Odbijanje darova Joakima i Ane tumačena je kao Prikazanje Krista u hramu, Prikazanje Marije u hramu i Očišćenje svete Ane. Zabunu u analizi slike je izazvala figura mlade žene s djetetom u naručju koja je predstavljena klečeći na oltaru između Joakima i prvosvećenika židovskog hrama. Iako se dijete jedva nazire, a oko njene glave izostaje nimba, ona je ipak identificirana kao Gospa, a scena kao Prikazanje Marije u hramu. Ali, u cjelokupnoj kršćanskoj umjetnosti u Prikazanju Marije u hramu, u središtu je bila Bogorodica. Očišćenje svete Ane protumačeno je zbog poglavlja Zmajevićeva Ljetopisa, gdje opisuje Anino izvršenje Mojsijeve zapovijedi očišćenja, nakon rođenja djeteta. To što Ana ne nosi Bogorodicu na slici, protumačeno je kao odstupanje od teksta. Žena s bebom je samo jedna od nazočnih moliteljica u hramu i s ostalom grupom žena na lijevoj strani slike promatra događaj. U Odbijanju darova Joakima i Ane u zapadnoeuropskoj umjetnosti često je promatranje.⁸²

⁸¹ Prijatelj, K. (1952) Slikar Tripo Kokolja (1661-1713), Rad JAZU 287, Zagreb, str. 8-9.

⁸² Brajović, S. (2000) *Gospa od Škrpjela-marijanski ciklus slika*. Perast, str. 87-88.

Slika 17. Odbijanje darova Joakima i Ane, Blagovijesti Joakimu i Immaculata Conceptio

Prikaz donošenja i odbijanja darova Joakima i Ane potječu iz bizantske umjetnosti 11. stoljeća. Bogorodičini roditelji, Joakim i Ana, obilježeni su nimбом pred prvosvećenikom koji stoji ispred zatvorenih vratnica oltara u znak odbijanja dara. Slikari su imućnom Joakimu pridodali janjad, ovce ili golubove, a od kasnog srednjeg vijeka pladanj pokriven tkaninom koji prvosvećenik odbija baš kao na slici u Gospi od Škrpjela.⁸³

Poviše Odbijanja darova Joakima i Ane nalaze se arhitektonske kulise; široki pilastri s dva luka kojima se naglašava unutrašnjost hrama. Iznad moliteljica koje čekaju prijam kod svećenika, u lijevom kutu je oblačno i tmurno nebo. Iznad Bogorodičinih roditelja i prvosvećenika, Joakim stoji u molitvenom stavu s nebeskim glasnikom koji ima raširena krila. U vrijeme oslikavanja crkve Gospe od Škrpjela, dogma o bezgrešno začetoj Mariji bila je potpuno umjetnički uobličena. U Gospi od Škrpjela Immaculata Conceptio prikazana je na uobičajen način. Marija stoji na nebu, ruke su joj sklopljene na grudima, nošena je oblacima te okružena anđelima. Ispod njenih nogu nalazi se polumjesec i obasjana je suncem. Mjesec ovdje predstavlja nesiguran i varljiv svijet, grijeh i smrt čiju je moć Marija pobijedila. Kruna od dvanaest zvijezda simbol je njenih vječnih nebeskih vrлина i učenju dvanaest apostola. Vizija

⁸³ Brajović, S. (2000) *Gospa od Škrpjela-marijanski ciklus slika*. Perast, str. 88-89.

Bezgrešno začete uokvirena je naslikanim pilastrima i kružnim lukom. Nebo koje je otvoreno iza Immaculate prikazuje Bogorodicu kao simbol otvorenih vrata nebeske zaštite i spasenja.⁸⁴

Po uzoru na Djela apostolska gdje je opisana zajednička molitva Marije i apostola uoči silaska Svetog Duha, napravljen je ikonografski tip predstave Silazak Duha Svetoga. U centru je Bogorodica koja je okružena apostolima. Na najstarijim sačuvanim primjerima, nastalim u doba utemeljenja kršćanske Crkve, središnja figura Bogorodice izražavala je prisutnost crkve u njoj otjelotvorene. Teolozi zapadne Crkve tumačili su da je Marija okupila apostole i svojim molitvama ubrzala silazak Duha Svetoga. Zmajević u skladu s takvim tumačenjima opisuje u Ljetopisu: *pribivaše u istu kuću na posljednjoj večeri i u njoj počekaše došašće Duha svetoga, koga primi sveta Djevica s tolikom većom milosti i darovima, nego svi ostali i pristojашe se nje dostojanstvu, budući ona ostala majka i naučiteljica sve crkve kršćanske.*⁸⁵

Slika 18. Silazak Duha Svetoga

⁸⁴ Brajović, S. (2000) *Gospa od Škrpjela-marijanski ciklus slika*. Perast, str. 89-93.

⁸⁵ Ibid., str. 96-97.

Tema Bogorodičino opraštanje od zemaljskog života tradicionalno je nazvana Smrt Bogorodice. Prikazana je na cijeloj površini gornjeg dijela južnog zida crkve, presječenog s dva ovalna prozora. Kako je ova tema predstavljena, slični na opis Bogorodičine smrti u Ljetopisu. Zmajević, govoreći o tom događaju, prati dugu tradiciju čiji je korijen u apokrifnim tekstovima. Na slici se prikazuje dolazak velikih nebeskih glasnika s lijeve strane koji najavljuju Mariji skorbu smrt kao odgovor na njenu molitvu Bogu da je oslobodi života umrloga. Klečeći apostoli nalaze se oko Bogorodičine postelje, okupljeni zalaganjem Ivana koji je naslikan uz Marijino uzglavlje s prekrivenim rukama na grudima. Bogorodičine jeruzalemske družbenice kojima je namijenila svoju odjeću, nalaze se na desnoj strani. Uobičajen Marijin atribut: ruže, nose anđeli. Slika predstavlja trenutak kada se Bogorodica oprašta od zemaljskog života što se vidi po otvorenim očima Gospe i položaju sklopljenih ruku na krilu.⁸⁶

Slika 19. Bogorodičino opraštanje od zemaljskog života

⁸⁶ Brajović, S. (2000) *Gospa od Škrpjela-marijanski ciklus slika*. Perast, str. 98-99.

6.4 Slike na stropu

Stil barokne likovne vizije s njezinom patetikom i elastičnošću dolazi do izražaja u prizorima na stropu koji su najspontaniji u izvedbi s duhovito riješenim igrama svjetla i sjene. Neki od takvih prizora su Navještenje, Vizitacija i Bijeg u Egipat te likovi crkvenih otaca i skupine ljupkih anđelčića. Tu je i mrtva priroda sa spomenutim košarama s cvijećem koje predstavljaju prve samostalne mrtve prirode u baroku na našim obalama. Taj motiv Kokolja kasnije ponavlja. U jednom od polja stropa Kokolja je naslikao i grb Perasta.⁸⁷

Slika 20. Strop crkve

Strop je podijeljen na 27 odjela različite veličine i oblika. Slike su stilizirane u baroku. U sredini je najdulji udio. Dug je 5 metara a širok 1.20 metara. Pozlaćena drvena rezbarija u baroku

⁸⁷ Prijatelj, K. (1993) Likovni barok u Boki kotorskoj, Dubrovnik, IV/4, Zagreb, str. 229.

uokviruje i ovaj te ostale odjeljke. Sadrži sliku Uznesenja Marijina, čemu je crkva i posvećena. Oko slike Uznesenja izredane su s obje strane po dvije manje, a na zaobljenim krajevima po jedna. Sve su u pravilnom osmerokutu.⁸⁸

Kod Uznesenja, apostoli ostaju kraj praznog Bogorodičinog groba dok prate njezin trijumfalni uspon ka nebu. Kraj Marije su anđeli.⁸⁹

Slika 21. Uznesenje Bogorodice

Zmajevićev program nastavlja se na stropu crkve. Centralna slika stropa zaključak je Marijinog zemaljskog života te istovremeno uvod u završni čin Bogorodičine pobjede nad grijehom i smrću – krunjenje predestinirane Kraljice neba. Marija je trebala roditi Sina Božjeg, što je bio njezin glavni zadatak, kako bi dušom i tijelom bila uznijeta i krunjena od Boga. Zbog

⁸⁸ Butorac, P. (1928) *Gospa od Škrpjela*. Kotor, str. 16-17.

⁸⁹ Brajović, S. (2006) *U Bogorodičinom vrtu*. Beograd, str. 239.

toga je oko Uznesenja i u kutovima stropa prikazano deset ključnih biblijskih događaja kojima se iskazuje tajna inkarnacije te se opravdava Marijina nebeska sudbina. Slikom Rođenje Bogorodice kronološki započinje povijest Gospinog zemaljskog života koja je prikazana na stropu crkve. U skladu je s ikonografskim nasljeđem srednjeg vijeka u koje je utkana uspomena na prikaze rođenja antičkih bogova i heroja. Bogorodičino rođenje izraženo je prisutnošću Boga Oca. Ana ne leži na postelji nego sjedi s malom Marijom u krilu. Na slici Prikazanja Bogorodice u hramu, trogodišnja Marija je u pratnji brižnih roditelja, svećenika i nebeskih glasnika te se uspinje stepenicama hrama. Taj doček Marije prikazan je u stilu apokrifnih evanđelja i srednjovjekovnih legendi. Okrenuta figura i samostalno uspinjanje stepenicama hrama ističu Marijinu posvećenost duhovnom životu. Snop svjetlosti koji pada na nju naglašava formalno i duhovno središte slike.⁹⁰

U prikazu Marijinog vjenčanja, vjernik je u činu zemaljskog obreda prepoznao ujedinjenje Marije s Kristom te time Crkve s Bogom. Svjetlo se probija kroz tamne oblake i obasjava Mariju. Tako se ističe njeno pristupanje oltaru kao nadzemaljski, nebeski događaj. Božansko svjetlo nagovještava Marijinu spremnost na utjelovljenje Sina Božjeg.⁹¹

Zemlja i nebo s oblacima koji se otvaraju te propuštaju zlatnu svjetlost s golubom Svetog Duha spojeni su u jedinstven nadrealni prizor kod teme Navještenja. Natprirodno, božansko svjetlo, *splendor divinus* pojavljuje se na ovakvim temama od ranokršćanske umjetnosti, ali tek u baroku dobiva puno simboličko značenje. U trenutku inkarnacije, Bogorodica je izabrana da ju prvu obasja svjetlosna zraka s golubom Svetog Duha. Svjetlo koje ide ka Bogorodici je metafora Krista kao novog svjetla – Sunca koje se probija kroz oblak. U baroknom slikarstvu ovo suprotstavljanje svjetla tami je omiljena stilska figura. Prikazuje se trijumf božanskog svjetla nad silama tame.⁹²

⁹⁰ Brajović, S. (2000) *Gospa od Škrpjela-marijanski ciklus slika*. Perast, str. 104-106.

⁹¹ Ibid., str. 106.

⁹² Ibid., str. 106-108.

Slika 22. Navještenje (Blagovijesti)

U okviru marijanskih ciklusa Susret Marije i Elizabete se stavlja u istoj razini kao i Navještenje. Tim dvama predstavama naglašavaju se dva vida božanskog materinstva: Blagovijesti ga predočavaju, a Susret potvrđuje.⁹³

⁹³ Ibid., str. 109.

Slika 23. Susret Marije i Elizabete

Poklonstvom pastira (Rođenjem Kristovim) ispunjena su predskazanja proroka i sibila o rođenju Spasitelja. Tema Kristovog rođenja od vremena Tridentinskog koncila se izražava Poklonjenjem pastira, a ne kao u romanici predstavljanjem Kristova rođenja. To je trenutak kada je Bogorodica bezbolno rodila Krista, poklonila se Djetetu i odala hvalu Gospodinu. Prvi koji su imali čast pokloniti se Nebeskom kralju bili su rođeni u siromaštvu pastiri. Nasuprot Poklonjenju pastira prikazano je Poklonjenje kraljeva.⁹⁴

⁹⁴ Brajović, S. (2000) *Gospa od Škrpjela-marijanski ciklus slika*. Perast, str. 110.

Slika 24. Poklonstvo pastira (Rođenje Kristovo)

Barokna pobožnost koja povlači Bogorodičinu svijest da će njezin Sin svijet spasiti svojom smrću u svjetlosti Šimunovog proročanstva tumačila je niz tema iz Bogorodičinog života između ostalih i Prikazanje Krista u hramu. Temom Bijeg u Egipat nastavlja se Marijina patnja i stradavanje. Ona hoda noseći Krista u naručju te je Josip brižno očekuje u podnožju stepenica. Rasprava dvanaestogodišnjeg Krista sa židovskim misliocima (tema Krist propovijeda u hramu) u Gospi od Škrpjela prikazana je u skladu s interpretacijama toga vremena ove teme. Osnovna ikonografska shema koja je formirana od srednjeg vijeka, polazi od antičkih prikaza razgovora filozofa. Krist većinom sjedi na katedri, okružen židovskim svećenicima, dok u drugom planu stoje zabrinuti roditelji.⁹⁵

Uz okrajke na zavojitim krajevima Uznesenja prikazani su u nepravilnim šesterokutnim okvirima četiri velika zapadna Oca. Bliže prezbiteriju s gornje strane je sveti Augustin, s donje

⁹⁵ Ibid., str. 113-115.

sveti Jerolim te straga s gornje strane sveti Lav Veliki i s donje strane sveti Ambrozij. Uz dvije osmokutne slike koje se nadovezuju na zaobljene okrajke Uznesenja prikazani su u nepravilnim šesterokutima četiri evanđelista. Sprijeda su Marko i Ivan, a straga Luka i Matej. Prikazani su sa svojim simbolima te sjede gotovo ležeći u dužini slike. Oci Crkve sjede uspravno u širini slike. Između osmerokutnih slika na stropu nalaze se prikazi anđela. Uokvireni su u obliku križa te ih je ukupno osam.⁹⁶

Slika 25. Detalj ciklusa sa stropa

Ostali malen prostor ispunjen je košaricama koje sadrže raznovrsne vrsta cvijeća. Takvih okvira sa cvijećem je dvadeset. Križ u prednjem kraju stropa predstavlja grupu anđela koji nose

⁹⁶ Butorac, P. (1928) *Gospa od Škrpjela*. Kotor, str. 19.

grb peraške općine, patrone svetišta. Križ drže dvije ruke s natpisom: „ nama se valja dičiti križem Gospoda našega Isusa Krista.⁹⁷

Slika 26. Košara s cvijećem

Vrhunac drame je ostvaren na trijumfalnom luku. Ta slika zaključuje narativnu strukturu ciklusa slika – Krunjenje Bogorodice. Uznijeta Marija boravi na nebu među svetim Trojstvom. Okružena je anđeoskim korovima i svim svetima. Ona je vizualno odmah iznad čudotvorke na oltaru. Trijumfalni lik koji označava početak oltarskog prostora otvara se nad ikonom kao nebo koje se zaslugom Nebeske kraljice otvara vjernicima. Na vrhu njenog okvira je mramorna zavjesa.⁹⁸

⁹⁷ Butorac, P. (1928) *Gospa od Škrpjela*. Kotor, str. 19-20.

⁹⁸ Brajović, S. (2006) *U Bogorodičinom vrtu*. Beograd, str. 240.

Slika 27. Krunjenje Bogorodice

Promatrajući cjelokupni obujam Kokoljinih djela može se uočiti konstantni kontrast između dominantnog čistog baroka i pojedinosti iz kojih izbija provincijska komponenta, između uspješnog kolorističkog ili svjetlosnog rješenja i površnog efekta ili nespretno nacrtane pojedinosti. To odražava tešku situaciju umjetnika u provinciji. Ovakvim suprotnostima Kokolja je odrazio sredinu u kojoj je živio, koja mu je davala poticaja, ali ga i razapinjala. Kokolja zauzima značajno mjesto u povijesti baroknog slikarstva na ovim prostorima svojom karakterističnom evolucijom, vrsnoćom u izvjesnim slikama, a i samom činjenicom da je bio pionir novih rodova mrtve prirode i krajolika u Dalmaciji.⁹⁹

⁹⁹ Horvat, A., Matejčić, R., Prijatelj, K. (1982) *Barok u Hrvatskoj*. Zagreb, str. 843-844.

7. Zavjetne pločice

Gospa od Škrpjela spada u votivnu crkvu sa svojom bogatom kolekcijom zavjetnih darova. Spada u kategoriju pomorskih (marijanskih) svetišta i ex-vota.¹⁰⁰

Oprema crkve uključuje i srebrne zavjetne pločice (ex-voto) koje su povezane u niz te se prostiru duž crkvenih zidova i ogradne stijenke pjevališta. Nastale su u vremenskom rasponu od 17. do 19. stoljeća. Većinom su djela lokalnih kotorskih zlatara, dok je manji i najljepši dio nastao u mletačkim radionicama. Može se reći da je riječ o djelima pučke umjetnosti neovisno o oscilacijama, od plošnih i naivnih radova do stilski definiranih majstorija. Nastale su kao znak zahvalnosti pojedinaca koji su se na moru suočili sa smrću i ostalim opasnostima.¹⁰¹

Slika 28. Zavjetne pločice

U crkvi Gospe od Škrpjela nalazi se preko 2500 srebrnih zavjetnih pločica poredanih poput friza. Polaganje zavjetnog dara nije bio zaseban čin. Pobožnu praksu darivanja svetišta, hodočašće je činilo cjelovitim. Ritual je bio zaokružen bogoslužjenjem. Termin ex-voto označava objekt darovan božanstvu kako bi se izmolila milost ili se izrazila zahvalnost za

¹⁰⁰ Brajović, S. (2006) *U Bogorodičinom vrtu*. Beograd, str. 221.

¹⁰¹ Tomić, R. (2022) *Znakovi identiteta*. Split, str. 349.

primljenu milost. Upravo barok posvećuje pažnju ex-votu kao fenomenu. Votivne slike prikazuju opasnost u njenom najdramatičnijem trenutku, kao i prikaz spašenog koji se obraća Bogorodici.¹⁰²

Dokumentirala se težina pomorskog života i smrtna sudbina naručitelja koji se suočio sa smrću na olujnome moru, u grmljavinskom nevremenu, valovima i napadima gusara, pirata ili osmanskih brodova.¹⁰³

Srebrne pločice različitih veličina i težina učvršćene su u 15 okvira na zidovima svetišta. Stavljene su na dovoljnu visinu kako bi se očuvale od svetogrđnih ruku. Smještaj zavjetnih pločica promijenjen je u moderno vrijeme što se da zaključiti i po redu kojim su postavljene. Daleko su od ikakvog kronološkog rasporeda vjerojatno kako bi se izbjegle moguće krađe te da ih se izloži pogledu javnosti. Težina i debljina srebrnih pločica otkrivala je financijsko stanje naručitelja. Srebro je u to vrijeme bilo skupo te se naručitelj morao žrtvovati u svakodnevnom životu čak i za mali zagovor. Najveći broj zavjetnih pločica dolazio je od strane puka.¹⁰⁴

Slika 29. Srebrna votivna pločica

¹⁰² Brajović, S. (2006) *U Bogorodičinom vrtu*. Beograd, str. 218-220.

¹⁰³ Tomić, R. (2022) *Znakovi identiteta*. Split, str. 349.

¹⁰⁴ Pazzi, P. (2010) „Opći uvod u proučavanje zavjeta“ U: *Zagovori svetom Tripunu*. Zagreb, str. 289.

Radoslav Tomić je naručitelje svrstao u nekoliko skupina: Prvo ex voti koje darivaju obitelji 12 peraških bratstava. Radi se o lokalnom plemstvu koje je upravljalo komunom. Na nekim su pločicama upisana imena uglednih Peraštana, među njima kapetan Marko Martinović, Štukanović, Visković, Zmajević, Burović, Bronza, Mazarović, Čorko, Kršanac, Matošević, Zambela, Nenadić, Bujović i drugi. U najbrojnijoj skupini ex vota su narudžbe peraških ribara, mornara, obrtnika nepoznatoga imena i prezimena. Potom manji broj zavjeta koji dolazi iz drugih bokeljskih mjesta jer su pomorci imali običaj darivati svetišta u svojim rodnim sredinama. I na kraju ex voti hodočasnika izvan Boke.

Pločice su izradili dijelom bokeljski (koterski), a dijelom mletački majstori, a neke od njih imaju umjetničku vrijednost.¹⁰⁵

Pločice su rađene tehnikom iskucavanja i utiskivanja reljefa. Na velikom broju pločica kalupom su utisnuti oblici. Tako se objašnjava istovjetnost oblika mnogih Bogorodica sa Djetetom, jedrenjaka te figura u molitvi.¹⁰⁶

Utvrđena tipologija zavjeta se kreće od skupine u kojoj su zazivanja za pomoć na moru, preko molbe za ozdravljenje do pomoći u posebnim prilikama i slično. Na pločicama je izrađena vrijedna galerija brodova od 17. do 19. stoljeća, u prvom redu bokeljski jedrenjaci, svih tipova: marsiliana, koka, karavela, nava, tartana, feluk, šambek, fregata, kaić, galija, bark, brigantin, patač, polaka, trabakul, pieleg, korveta, bracara i drugi. Nisu sačuvana srebrna ex vota starija od 17. stoljeća, jer su pirati u napadu na Perast iz svetišta godine 1624. odnijeli, prema starijim zapisima, šest stotina pločica. Najveći dio pločica, logično je, zavjet je Bogorodici u njezinim različitim ikonografskim shemama (zavjet samoj Gospi od Škrpjela, Gospi od Ružarija, Gospi od Karmela...)¹⁰⁷

Isticanjem se Bogorodičina lika iskazuje da se molitvenik obraća upravo bokeljskoj čudotvorki. Tako se može vidjeti motiv gdje naručitelj klečeći zahvaljuje Bogorodici s Kristom koja se nalazi u gornjem lijevom kutu pločice. Naručitelj je najčešće prikazan u profilu kako kleči i u molitvenom je stavu. Na nekim ex votima naručitelji su okrenuti prema promatraču. Svetište Gospe od Škrpjela imalo je moć privući pobožnost svih socijalnih grupa. Neki od

¹⁰⁵ Tomić, R. (2018) Gospa od Škrpjela, Hrvatska revija, 18/2, Zagreb, str.15-16.

¹⁰⁶ Brajović, S. (2006) *U Bogorodičinom vrtu*. Beograd, str. 220.

¹⁰⁷ Tomić, R. (2018) Gospa od Škrpjela, Hrvatska revija, 18/2, Zagreb, str. 16.

prikazanih naručitelja su bosu ili skroz goli, ali ima ih i određeni broj raskošno odjevenih. Na nekim ex votima prikazano je nekoliko naručitelja, obično u redu jedan iza drugoga.¹⁰⁸

Votivne pločice svjedočanstvo su zahvale bokeljskih pomoraca. Vjerojatno nigdje nije kao u Gospi od Škrpjela, brod toliko označen kao središte života. Prikazane priče na njima prije svega su prikaz radosti onih koji su preživjeli brodske oluje ili pomorske bitke.¹⁰⁹

Natpisi na zavjetnim pločicama su uglavnom kratki te ispisani kurzivom pri dnu. Postoje i opširniji natpisi koji su uokvireni baroknom kartušom. Oni nas informiraju kada, gdje i kome se dogodila nesreća, te koliko je bilo žrtava i kakvo je bilo Bogorodičino posredovanje.¹¹⁰

Zavjetni tekstovi na pločicama napisani su talijanskim jezikom, točnije mletačkim dijalektom kakav se, uz hrvatski, govorio u Boki toga doba. Na brodovima je česta latinska skraćenica: V. F. G. A. (*Votum fecit gratiam accepit = Zavjet učinio milost dobio*).¹¹¹

Kompozicijski zavjetne pločice podrazumijevaju dva plana. U prvom planu, zemaljskom, prikazan je pomorac sa svojim brodom u nevolji, a u istom prostoru je i čin njegovog predstavljanja Bogorodici. U drugom planu, nebeskom prostoru, Bogorodica je okružena oblacima, anđelima, zvijezdama te je najčešće s Kristom. Takav koncept nalazi se u stotinama pomorskih hramova pa tako i u Gospi od Škrpjela.¹¹²

8. Pulene

Bokelji su svoje jedrenjake stoljećima stavljali pod zaštitu Bogorodice. Tako se među brojnim zavjetnim darovima u zbirci ovog svetišta mogu naći i manje zbirke pulena.¹¹³ Pulene su drvene figure koje su obično predstavljale ženski lik. Služile su za ukrašavanje pramca broda.¹¹⁴

U zbirci Gospe od Škrpjela čuva se brodska pulena od palmira drva (18. st?). Prikazuje Bogorodicu s Kristom. Najsličnija ovom primjeru je manja pulena iz istog svetišta koja je

¹⁰⁸ Brajović, S. (2006) *U Bogorodičinom vrtu*. Beograd, str. 222-227.

¹⁰⁹ Sbutega, B. (1998-1999) *Srebrni friz Gospe od Škrpjela*, Cicero, br.2, Zagreb, str. 30.

¹¹⁰ Brajović, S. (2006) *U Bogorodičinom vrtu*. Beograd, str. 225.

¹¹¹ Tomić, R. (2018) *Gospa od Škrpjela*, Hrvatska revija, 18/2, Zagreb, str. 16.

¹¹² Brajović, S. (2006) *U Bogorodičinom vrtu*. Beograd, str. 221.

¹¹³ Lupis, Vinicije B. (2013) *Baštinske teme Boke kotorske*. Dubrovnik-Zagreb, str. 110.

¹¹⁴ Pulena <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=51069> (20.7.2023).

datirana u 16./17. stoljeće. Prikazuje okrunjenu Bogorodicu koja pridržava Krista jednom rukom. To je najstarija sačuvana pulena u svetištu Gospe od Škrpjela. Gospa i Krist teško su oštećeni. Nemaju ruke, prikazani su na stiliziranim oblačićima. Na rubu Gospina plašta je otvor za učvršćivanje pulene na brodski pramac.¹¹⁵

U istoj zbirci je pulena koja prikazuje muškarca s kraja 18. stoljeća. Svetište je pribavilo i vrlo kvalitetnu baroknu pulenu iz obitelji Dabinović. Ta pulena prikazuje Bogorodicu s Kristom u naručju. Pulena Gospe s Kristom u stojećem položaju s bazom napravljena je u tvrdom drvu, u visokom reljefu. Na poledini drvenog reljefa je kružni utor gdje se ona prikačivala na nosač. Datira se u 18. stoljeće. Spada u skupinu kvalitetnijih pulena. Svetište posjeduje i drvenu renesansnu pulenu Gospe s Kristom iz 16. stoljeća.¹¹⁶

Slika 30. Pulena Gospe s Kristom, Gospa od Škrpjela, 18. st.

¹¹⁵ Lupis, Vinicije, B. (2012) Materijalni ostaci brodoloma iz XVI., XVII. i XVIII. st. u kulturnoj baštini širega dubrovačkoga kraja, Naše more, 5-6, str. 324.

¹¹⁶ Lupis, Vinicije, B. (2012) Materijalni ostaci brodoloma iz XVI., XVII. i XVIII. st. u kulturnoj baštini širega dubrovačkoga kraja, Naše more, 5-6, str. 324.

9. Muzejska zbirka iz 17. i 18. stoljeća

U spomenutoj čuvarevoj kući nalazi se muzej s umjetninama iz različitih povijesnih razdoblja koji su vezani uz Perast. Nekoć je to bila svećenikova kuća.¹¹⁷

Preko kamenih stuba ulazi se na pod. Kraj stepenica na ulazu, na terasu su portreti starih odličnih Peraštana; Grgura Bronze (1742) i nekog Cipolovića. U sobi za primanje je kopija slike Gospe od Škrpjela, koju je umijećem na svili istkala iglom Peraštanka Jacinta Kunić, nastanjena u Trstu. Radila je na tome punih dvadeset i pet godina. Dovršen je 1828. godine. Predstavlja izvanrednu umjetničku vrijednost. U konobi i na podu je knjižnica. Poklonili su je svetištu svećenici Dr. Antun Bašić i prof. Ivo Matković, podrijetlom Peraštani.¹¹⁸

U kući koja je danas muzej, čuvaju se još i lapide iz antičkog doba, amfore, antikviteti u metalu, srebru i keramici, zbirka slika suvremenih umjetnika, djela domaćih zlatara, brodski konopi, dijelovi oružja i različiti predmeti. To su materijalni ostaci i svjedoci teških nesreća i situacija u kojima su se ljudi spašavali te kao znak zahvalnosti donosili u svetište Gospe od Škrpjela. Muzejska zbirka sadrži i zavjetne slike brodova. Scene prikazuju stoljetni život Peraštana i Bokelja na moru od 17. do 20. stoljeća. Velika slika na platnu koja prikazuje Pokolj nevine djece rad je Tripa Kokolje. Po stilskom izrazu vjerojatno slika pripada njegovom najranijem periodu.¹¹⁹

Tripa Kokolja je naslikao 1703. i sukob tripolitanske fuste na peraški jedranjak kapetana Vicka Burovića. U prednjem planu slike je neprijateljska fusta smotanih jedara pod veslima. S desne strane je Burovićev jedrenjak pod punim jedrima. U lijevom gornjem kutu je Bogorodica s Djetetom na oblacima, a okolo četiri glavice anđela. U desnom gornjem kutu je upisana na kartuši legenda koja tumači događaj.¹²⁰

Navu "Leon Coronato", kojom su zapovijedali kapetani Petar i Vicko Smeccchia prikazao je nepoznati mletački slikar na tri zavjetne slike sačuvane u zbirci. Tu je nava prikazana u oluji, u

¹¹⁷ Tomić, R. (2018) Gospa od Škrpjela, Hrvatska revija, 18/2, Zagreb, str.18.

¹¹⁸ Butorac, P. (1928) *Gospa od Škrpjela*. Kotor, str. 21-22.

¹¹⁹ Gospa od Škrpjela <https://www.kotorskabiskupija.me/gospa-od-skrpjela/> (22.7.2023.)

¹²⁰ Tomić, R. (2010) „Umjetnost od XVI. do XX. stoljeća.“ U: *Zagovori svetom Tripunu*. Zagreb, str. 244

španjolskim vodama gdje se brod zatekao 24. do 27. veljače 1746. godine. Spašen je zagovorom Gospe od Škrpjela kojoj se daruje slika kao zavjet. Nava s tri jarbola i mletačkom zastavom na pramcu izložena je strašnim valovima u blizini brdovite obale s utverdama. I ovdje je u gornjem desnom kutu kartuša s natpisom.¹²¹

Ovu muzejsku zbirku svetišta Gospe od Škrpjela sačinjavaju većinom darovi peraških pomoraca iz 17. i 18. stoljeća. Slike peraških jedrenjaka, uz veliki broj arheoloških eksponata i predmeta umjetničkih zanata, govore o nekadašnjem životu Perasta i uloge Bogorodice u njihovim životima.¹²²

Slika 31. Slika borbe peraškog broda pod vodstvom Jurja Bana s turskim brodom ispred Drača, Muzej Gospe od Škrpjela, 1716.

¹²¹ Ibid., str. 245.

¹²² Gospa od Škrpjela <https://www.kotorskabiskupija.me/gospa-od-skrpjela/> (22.7.2023).

10. Zaključak

Pad Mletačke republike 1797. godine s povijesnoga aspekta znači odlazak jedne čitave epohe prožete, prvenstveno na umjetničkome planu, bogatstvom stilova i raznih utjecaja dalekih zemalja s kojima je ova država trgovala, a opet svemu davala svoj izraziti pečat toliko moćan da ga s današnjeg aspekta možemo na mnogim mjestima, od Venecije do Boke, oćutjeti i proživjeti. Katolićko svetište Gospe od Škrpjela, mali otoćić, jedno je takvo mjesto, a barokni stil je period u kojem se zbio procvat i ćemu sama crkva svojim sadržajem svjedoći.

Geopolitićki poloćaj grada Perasta, s kojim je Svetište usko vezano, diktira dinamiku isprepletanja umjetnićkih utjecaja Venecije i granićnoga bizantinskoga doticaja. Ogleda se to i u samoj slici Gospe od Škrpjela kao jezgri i zaćetku života svetišta. Svetište ųivi i danas oćitujući uspon u 17. i 18. stoljeću. U njemu se zrcali vjerska, pomorska i narodna prošlost Peraštana i Bokelja koji su u tim stoljećima, kao pogranićni kraj bili izloćeni stalnim ratnim opasnostima i nedaćama pomorskog ųivota.

Kako su preci Bokelja u 15. stoljeću zapoćeli gradnju umjetnoga otoćića na postojećoj hridi za potrebu izgradnje svetišta, tako danas njihovi potomci, jednom godišnje, kruće barkama oko otoćića izbacujući kamenje u svećanom obredu zvanom *fašinada*.

Svetište Gospe od Škrpjela jedno je od najznaćajnijih pomorskih svetišta na istoćnoj obali Jadrana, uz svetište Gospe od Trsata u Rijeci i svetište Gospe od Pojišana u Splitu.

11. Literatura:

1. Babić, Vanda. (2021) *Bokeljski zagovori*. Zagreb: V.B.Z. d.o.o
2. Brajković, Gracija. (1980) Slika Lovra Marinova Dobričevića na otoku Gospe od Škrpjela i njezini srebrni ukrasi, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 21/1, Split, str. 387-402
3. Brajović, Saša. (1999-2001) Barokni Perast i antiteza pero-mać, *Godišnjak pomorskog muzeja u Kotoru*, XLVII-XLIX, Kotor, str. 159-166
4. Brajović, Saša. (2000) *Gospa od Škrpjela-marijanski ciklus slika*. Perast: Gospa od Škrpjela
5. Brajović, Saša. (2006) *U Bogorodičinom vrtu*. Beograd: Plato
6. Brković, Milko (2009) Srednjovjekovna Duklja/Zeta-kasnija Crna Gora, *Hrvatsko-crnogorski dodiri/crnogorsko-hrvatski dodiri*, Zbornik radova. Zagreb
7. Butorac, Pavao. (1928) *Gospa od Škrpjela*. Kotor: Biskupski ordinarijat
8. Butorac, Pavao. (1999) *Kulturna povijest grada Perasta*. Perast: Gospa od Škrpjela
9. Butorac, Pavao. (1998) *Razvitak i ustroj peraške općine*. Perast: Gospa od Škrpjela
10. Butorac, Pavao. (2000) *Boka kotorska u 17. i 18. stoljeću*. Perast: Gospa od Škrpjela
11. Crkvenčić, Ivan, Schaller, Antun. (2005) Boka kotorska: društveno-političke promjene i razvoj etničkog saveza do 1918.godine, *Hrvatski geografski glasnik* 67/2, str. 107-122
12. Čoralić, Lovorka. (2004) Prilog životopisa barskog nadbiskupa Andrije Zmajevića (1671.-1694.), *Croatica Christiana periodica*, 53, str. 235-251
13. Horvat, Anđela, Matejčić, Radmila, Prijatelj, Kruno (1982) *Barok u Hrvatskoj*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber
14. Horvat-Levaj, Katarina. (2006) Ilija Katičić u baroknoj obnovi Dubrovnika i Perastanove spoznaje o životu i djelu dubrovačkog graditelja i klesara, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, 44, str. 189-218
15. Hrvatska likovna enciklopedija. (2005) Sv.2: Leksikografski zavod Miroslav Krleža
16. Leksikon likovne umjetnosti Crne Gore.(2021) Sv.1., Podgorica: CANU.

17. Luković, Niko. (2000) *Zvijezda mora*. Perast: Gospa od Škrpjela
18. Lupis, Vinicije, B. (2012) Materijalni ostaci brodoloma iz XVI., XVII. i XVIII. st. u kulturnoj baštini širega dubrovačkoga kraja, *Naše more*, 5-6, str. 318-325
19. Lupis, Vinicije B. (2013) *Baštinske teme Boke kotorske*. Dubrovnik-Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar-produžni centar Dubrovnik
20. Majić, Srećko. (2007) *Gospa od Škrpjela-zavjetno svetište pomoraca*. Zagreb: Turistička naklada d.o.o
21. Montani, Miroslav. (1956) Josip Rossi restaurator radova Tripe Kokolje, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, Split, br.10, str. 217-229
22. Prijatelj, Ivana. (1992) O nekim primjerima spajanja istočnih i zapadnih ikonografskih shema u djelima majstora „Dalmatinske slikarske škole“, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 32/1, str. 375-390
23. Prijatelj, Pavičić, Ivana. (2013) *U potrazi za izgubljenim slikarstvom*. Dubrovnik: Ogranak Matice hrvatske u Dubrovniku
24. Prijatelj, Kruno. (1952) Slikar Tripo Kokolja (1661-1713), Rad JAZU 287, Zagreb.
25. Prijatelj, Kruno. (1993) Likovni barok u Boki kotorskoj, Dubrovnik, IV/4, Zagreb: Matica hrvatska-Ogranak Dubrovnik, str. 219-233
26. Pazzi, Piero. (2010) „Opći uvod u proučavanje zavjeta“, U: *Zagovori svetom Tripunu*. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, str. 286-303
27. Sbutega, Branko. (1998-1999) Srebrni friz Gospe od Škrpjela, Cicero, br.2, Zagreb, str. 29-32
28. Thiard de Laforest, Franz. (2005) *Boka kotorska*. Perast: Gospa od Škrpjela
29. Tomić, Radoslav. (2010) „Umjetnost od XVI. do XX. stoljeća.“, U: *Zagovori svetom Tripunu*. Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, str. 166-285
30. Tomić, Radoslav. (2013) *Slikar Tripo Kokolja-povodom tristote obljetnice smrti (1713.-2013.)*,HAZU, Razred za likovne umjetnosti, Art Bulletin 63, str. 78-97
31. Tomić, Radoslav. (2018) Gospa od Škrpjela, *Hrvatska revija*, 18/2, Zagreb, str. 13-18
32. Tomić, Radoslav. (1991) Tri nove slike Tripa Kokolja, Peristol (Zbornik radova za povijest umjetnosti) XXXIV, Zagreb, str. 91-101
33. Tomić, Radoslav. (2022) *Znakovi identiteta*. Split: Književni krug Split

11.1. Internetski izvori

1. Boka kotorska u doba Morejskog rata <https://www.matica.hr/kolo/285/boka-kotorska-u-doba-morejskoga-rata-1684-1699-19842/> (12.7.2023.)
2. Gospa od Škrpjela <https://www.kotorskabiskupija.me/gospa-od-skrpjela/> (22.7.2023.)
3. Pulena <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=51069> (20.7.2023.)

11.2. Slikovni prilozi

1. Otočić Gospe od Škrpjela
https://waytomonte.com/img/slider/6/1/5674/1f65528c04628c93bf1c70e2a7372bd4_thumb.jpg (14.8.2023.)
2. Pročelje crkve <https://www.matica.hr/media/uploads/hr/2018-2/13b.jpg>
(14.8.2023.)
3. Kupola nad žrtvenikom https://narod.hr/wp-content/uploads/2017/08/gospa_od_krpjela.png (14.8.2023.)
4. Čuvareva kuća i terasa s kamenom balustradom
<https://static.mondo.rs/Picture/853594/jpeg/gospa-od-skrpjela-slika-program.jpg>
(14.8.2023.)
5. Unutrašnjost svetišta <https://www.matica.hr/media/uploads/hr/2018-2/14b.jpg>
(14.8.2023.)
6. Unutrašnjost svetišta <https://zbh.hr/wp-content/uploads/2019/12/Gospa-I.jpg>
(14.8.2023.)
7. Glavni oltar <https://monteguide.com/wp-content/uploads/2022/05/altar-gospa-od-shkrpela.webp> (14.8.2023.)
8. Gornji dio glavnog oltara <https://putevimapravoroslavija.info/wp-content/uploads/2018/10/Ikona-majke-bozije-gospa-od-skrpjela.jpg> (14.8.2023.)
9. Kipovi kraj glavnog oltara https://bokanews.me/wp-content/uploads/2018/08/DSC_0800_resize.jpg (14.8.2023.)
10. Ikona Gospe od Škrpjela <https://cdn.hkm.hr/2019/07/16-3.jpg> (14.8.2023.)
11. Bočni oltari <https://img.itinari.com/page/content/original/b2d53adf-cd8d-4fad-bfc8-f7bc9db72475-istock->

- [883006484.jpg?ch=DPR&dpr=2.625&w=994&s=0f886658b17ac08df769668e584c4814](https://www.flickr.com/photos/escriteur/29325553181/in/photostream/) (14.8.2023.)
12. Autoportret Tripa Kokolja, Zavičajni muzej Perast <https://muzejikotor.me/wp-content/uploads/2020/05/Tripo-Kokolja-za-sajt.jpg> (14.8.2023.)
 13. Raspored slika na sjevernoj strani. Izvor: <https://hrcak.srce.hr/file/217527> Nacrt preuzet iz Montani, Miroslav. (1956) Josip Rossi restaurator radova Tripe Kokolja, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, Split, br.10, str. 219. (14.8.2023.)
 14. Raspored slika na južnoj strani. Izvor: <https://hrcak.srce.hr/file/217527> Nacrt preuzet iz Montani, Miroslav. (1956) Josip Rossi restaurator radova Tripe Kokolja, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, Split, br.10, str. 220. (14.8.2023.)
 15. Kralj David i libijska sibila <https://hrcak.srce.hr/file/166506> str.91. (16.8.2023.)
 16. Zaručnica iz Pjesme nad pjesmama i kumejska sibila <https://proleksis.lzmk.hr/slike1/xxk0276.JPG> (16.8.2023.)
 17. Odbijanje darova Joakima i Ane, Blagovijesti Joakimu i Immaculata conceptio <https://www.flickr.com/photos/escriteur/29325553181/in/photostream/> (16.8.2023.)
 18. Silazak Svetog Duha [flickr.com/photos/escriteur/29296747912/in/photostream/](https://www.flickr.com/photos/escriteur/29296747912/in/photostream/) (16.8.2023.)
 19. Bogorodičino opraštanje od zemaljskog života [flickr.com/photos/escriteur/29296747912/in/photostream/](https://www.flickr.com/photos/escriteur/29296747912/in/photostream/) (16.8.2023.)
 20. Strop crkve <http://www.radiodux.me/sites/default/files/2014/14-11-2014-nijemi-propovjednik-boke-kotorske-barokni-slikar-tripo-kokolja/3.jpg> (16.8.2023.)
 21. Uznesenje Bogorodice <https://www.artexpertswebsite.com/pages/uploads/artists/gallery/kokolja/kokolja-tripo-ceiling-of-our-lady-of-the-rock-detail.jpg> (17.8.2023.)
 22. Navještenje <https://hrcak.srce.hr/file/166506> str. 84. (17.8.2023.)
 23. Susret Marije i Elizabete <https://hrcak.srce.hr/file/166506> str. 85. (17.8.2023.)
 24. Poklonstvo pastira (Rođenje Kristovo) <https://hrcak.srce.hr/file/166506> str. 86. (17.8.2023.)
 25. Detalj ciklusa sa stropa https://live.staticflickr.com/6167/6187078093_01c0e1af92_b.jpg (17.8.2023.)

26. Košara s cvijećem <https://hrcak.srce.hr/file/166506> str. 92. (17.8.2023.)
27. Krunjenje Bogorodice
<https://www.flickr.com/photos/escribeur/29325554071/in/photostream/>
(17.8.2023.)
28. Zavjetne pločice <https://travelmontenegro.me/wp-content/uploads/2018/01/3-1.png> (17.8.2023.)
29. Srebrna votivna pločica <http://www.radiodux.me/sites/default/files/2010/04-03-2014-venecija-izlozba-zavjetni-darovi-iz-perasta-i-boke-svjedocanstvo-vjere-i-umjetnosti/zavjetna-plocica1.jpg> (17.8.2023.)
30. Pulena Gospe s Kristom iz 18.st. <https://hrcak.srce.hr/file/138436> str. 324.
(17.8.2023.)
31. Slika borbe peraškog broda pod vodstvom Jurja Bana s turskim brodom ispred Drača
<https://pomorac.hr/wp-content/uploads/2022/11/zavjetna-slika-pomoraca-1.jpg>
(17.8.2023.)

Obrazac A.Č.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Katarina Zrinka Božinović, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce Povijest - Povijest Umjetnosti, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 21.5.2023.

Potpis

K. Z. Božinović

Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)

Student/ica:

Katarina Zrinka Božinović

Naslov rada:

Svetište Gospe od Štrpjela u 17. i 18. stoljeću

Znanstveno područje i polje:

humanističke znanosti - povjest umjetnosti

Vrsta rada:

završni rad

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

prof. dr. sc. Ivana Prijatelj Paučić

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

doc. dr. sc. Silva Kalčić

doc. dr. sc. Vedran Barbarić

prof. dr. sc. Ivana Prijatelj Paučić

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 21. 9. 2023.

Potpis studenta/studentice:

K. Z. Božinović

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.

